

6. studentski filozofski simpozij

FILOZOFIJA

U KNJIŽEVNOSTI

6. STUDENTSKI

Filozofija u književnosti

FILOZOFSKI

SIMPOZIJU

Osijek,
5.-6. svibnja 2016.

OSIJEK

**Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa
Jurja Strossmayera u Osijeku**

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Udruge studenata filozofije »logOS«
i Hrvatskog filozofskog društva**

SVEUCILIŠĆE
JOSIPA JURJA
STROSSMAYERA
U OSIJEKU

FILOZOFSKI
FAKULTET

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO
Croatian Philosophical Society

Osijek, 5. i 6. svibnja 2016.

IZDAVAČ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa
Jurja Strossmayera u Osijeku

ZA IZDAVAČA

Loretana Farkaš

UREDNIK

Demian Papo

LEKTURA I KOREKTURA

Programski odbor simpozija

PRIJELOM TEKSTA

Vilim Plužarić

DIZAJN KORICA

Igor Dešić

TISAK

Gradska tiskara Osijek d. d.

NAKLADA

250 primjeraka

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 000932054

ISBN 978-953-314-088-9

**POKROVITELJI
ORGANIZACIJE SIMPOZIJA**

Filozofski fakultet
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera
u Osijeku

Osječko-baranjska županija

**ODRŽAVANJE SIMPOZIJA
POTPOMOGLI SU**

Gradski prijevoz putnika d.o.o. Osijek

Turistička zajednica Grada Osijeka

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Udruge studenata filozofije »logOS«
i Hrvatskog filozofskog društva

S A D R Ź A J

Organizacijski i Programski odbor simpozija	6
Uvod	7
• MARIJANA JOSIPOVIĆ, Kratak prikaz odnosā filozofije i knjiŹevnosti: uz temu simpozija »Filozofija u knjiŹevnosti«	9
Program simpozija	21
SaŹeci izlaganja	29
Nagrađeni srednjoŹkolski esej	69
• MATKO GUŠTIN, Filozofska knjiŹevnost: novi pogled na čovjeka	71
Adresar izlagača	75

ORGANIZACIJSKI ODBOR SIMPOZIJA

Nikolina Mijatović (predsjednica)

Marko Sičanica (tajnik)

Barbara Bece

Petar Botić

Juraj Gerovac

Dora Orešković

Demian Papo

Hrvoje Potlimbrzović

Ria Tadijan

Aleksandar Zloušić

PROGRAMSKI ODBOR SIMPOZIJA

Demian Papo (predsjednik)

Marijana Josipović (tajnica)

Natalija Antolović

Mirjana Crnković

Martina Ivanko

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku, Udruge studenata filozofije »logOS«
i Hrvatskog filozofskog društva**

Uvod

Marijana Josipović

studentica prve godine diplomskog studija filozofije
te hrvatskog jezika i književnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Kratak prikaz odnosa filozofije i književnosti: uz temu simpozija »Filozofija u književnosti«

1. Uvod

Ove godine, 2016., održava se 6. *studentski filozofski simpozij* pod naslovom »Filozofija u književnosti«. Kao i u posljednja dva navrata, njegovi organizatori su Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Udruga studenata filozofije »logOS« i Hrvatsko filozofsko društvo. U ovom tekstu ukazat ću na odnos filozofije i književnosti u grčkom i rimskom razdoblju antike, srednjem vijeku, prosvjetiteljstvu i moderni. Tu problematiku obradit ću u poglavlju koje slijedi, a koje ću podijeliti na pet potpoglavlja. U njima ću izdvojiti po dvojicu, prema mojem mišljenju, najznačajnijih filozofa i ukazati na njihova promišljanja o temama iz područja književnosti. Od filozofa iz grčkog razdoblja antičke filozofije obradit ću Platona i Aristotela, od onih iz rimskog razdoblja antičke filozofije Cicerona i Seneku, od srednjovjekovnih filozofa Augustina i Akvinca, od filozofa prosvjetitelja Voltairea i Rousseaua, a od filozofa moderne Schopenhauera i Nietzschea.

2. Povijesni razvoj odnosa filozofije i književnosti

U pet potpoglavlja koja slijede ponudit ću kratak povijesni prikaz međusobnih utjecaja filozofije i književnosti. Stavove mislilaca iz pojedinog razdoblja izložit ću kronološkim redoslijedom.

2.1. Grčko razdoblje antičke filozofije

Utjecaj filozofije na književnost počeo je već s Platonom (429? p. n. e. – 327 p. n. e.), koji je temama iz književnosti pristupao izuzetno kritično, čime je uvelike utjecao na poklonike svoje filozofske misli. Naime, u svojem djelu *Država* Platon je kritizirao pjesnike, tvrdeći da njihovo pjesništvo »nagruđuje dušu slušatelja«. ¹ Nadalje, u *Državi* je zapisao i tvrdnju da su »svi pjesnici, počevši od Homera, oponašatelji utvara kreposti i ostalog o čemu pjevaju«. ² Dakle, njegova očitovanja o pjesništvu počivala su na negativnom stavu prema oponašanju, koje je smatrao postupkom na kojemu se temelji pjesnička djelatnost. Ta kritika imala je utjecaj na odnos između filozofije i književnosti, a značajna je i danas. Analizirajući Platonovu kritiku pjesništva, njemački filozof Hans-Georg Gadamer (1900–2002) tako je kao jedan od najtežih zadataka u pokušaju shvaćanja antičkog duha istaknuo upravo opravdavanje i dohvaćanje smisla Platonove kritike pjesnika. ³

Aristotel (384 p. n. e. – 322 p. n. e.) je pak u svojem djelu *O pjesničkom umijeću* književnosti pristupio klasifikacijski, zbog čega su ga René Wellek i Austin Warren odredili kao teoretičara poezije. ⁴ Osim njih, kao teoretičara poezije odredila ga je i Vani Roščić, koja je naglasila da je Aristotel djelom *O pjesničkom umijeću* postao »prvi veliki teoretičar tragedije, a u širem smislu i teoretičar pjesništva i umjetnosti.« ⁵ To Aristotelovo djelo utjecalo je na književnost tijekom njezine cjelokupne povijesti. Aristotelovi stavovi o književnosti propituju se i danas, posebice od teoretičara književnosti. Jedan od njih je i, primjerice, Antoine Compagnon, koji je smatrao da nam

---

¹ Platon, *Država*, prijevod Martin Kuzmić, uvod i redakcija Jure Zovko, Filozofska biblioteka, knj. 26 (Zagreb: Naklada Jurčić, 2009), 595 b, str. 365.

² Platon, *Država*, 600 e, str. 372.

³ Hans-Georg Gadamer, *Dialogue and Dialectic: Eight Hermeneutical Studies on Plato*, translated and with an introduction by P. Christopher Smith (New Haven and London: Yale University Press, 1980), str. 39: »Perhaps the most difficult task to confront [...] in its efforts to assimilate the mind of the ancient world (and perhaps the most unpalatable too given the self-image of the former) has been that of justifying Plato's critique of the poets and grasping its meaning.«

⁴ Rene Velek i Ostin Voren, *Teorija književnosti* (Beograd: Nolit, 1965), str. 223.

⁵ Vani Roščić, »Poetika i vjerojatno«, *Filozofska istraživanja* 29/3 (2009), str. 587–601, na str. 587.

je nakon razdoblja u književnoj teoriji u kojem su »mimeza, reprezentacija i referencija dospjele među bauke književne teorije, ili kad ih je književna teorija žigosala i stjerala u škripac«, preostalo da shvatimo »kako se moglo istodobno uvelike pozivati Aristotelovu raspravu *O pjesničkom umijeću* gdje je mimeza ipak glavni pojam same definicije književnosti.«⁶ No, Aristotel je za književnost važan i zbog toga što je pozitivnim stavom prema pjesničkom umijeću istupio iz kritičkog obrasca prema književnosti, a koji je obrazac zagovarao njegov učitelj Platon. Uspoređujući pjesništvo s poviješću, Aristotel je zapisao da je pjesničko umijeće »filozofskije od povijesti« i da ga trebamo shvatiti ozbiljnije od povijesti, dodavši da pjesništvo govori »više ono što je općenito, a povijest ono što je pojedinačno.«⁷ Dakle, Aristotel je za književnost važan zbog njezine klasifikacije, ali i zbog toga što književnost pretpostavio povijesti.

2.2. Rimsko razdoblje antičke filozofije

Odnos filozofije i književnosti tematiziran je i u rimskom razdoblju antičke filozofije. Primjerice, Marko Tulije Ciceron (106 p. n. e. – 43 p. n. e.) utjecao je na obje discipline. Uz spomen njegova imena nailazimo na odredbe poput one koju je iznio Vladimir Vratović, klasični filolog koji je smatrao da je Ciceron »najveći rimski govornik i pisac koji je latinsku prozu uzdigao do neslućene izražajne snage.«⁸ Ciceron nije ostavio utjecaj na književnost samo svojim djelima, već i na deskriptivnoj razini. Naime, Vratović je za njegovo djelo *Brutus* rekao da je »svojevrsna [...] povijest književnosti, prva u antici, s izrazitim smislom za promatranje individualnog stila kao povijesno uvjetovane pojave.«⁹ Uz to, Ciceron je bio član Nove Akademije, a ponudio je i, kako tvrde Jacques Brunschwig i David Sedley, »izvrstan sažetak Arkesilajeve filozofije.«¹⁰

---

⁶ Antoine Compagnon, *Demon teorije* (Zagreb: AGM, 2007), str. 115.

⁷ Aristotel, *O pjesničkom umijeću* (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 1451 b1, str. 21.

⁸ Vladimir Vratović, »Rimska književnost«, u: Vladimir Vratović (urednik knjige), *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 2 (Zagreb: Mladost, 1977), str. 189–312, na str. 235.

⁹ Vratović, »Rimska književnost«, str. 237.

¹⁰ Jacques Brunschwig i David Sedley, »Helenistička filozofija«, preveo Pavel Gregorić, u: Pavel Gregorić, Filip Grgić, Maja Hudoletnjak Grgić (priredili), *Helenistička filozofija: epikurovci, stoici, skeptici* (Zagreb: KruZak, 2005), str. 1–29, na str. 23.

Ipak, u Ciceronovu stvaralaštvu filozofski i književni elementi isprepleteni su na nekoliko razina. Ciceronovi spisi, tvrdi Vratović, »prožeti su filozofijom«, ali i »izrastaju nerijetko do filozofije govorničkog umijeća«. ¹¹ Prema Vratovićevu mišljenju, zbog takva načina pisanja, neki autori Cicerona nazivaju »tvorcem filozofske proze«. ¹² Uz to što je u Ciceronovoj prozi prisutan filozofski utjecaj, u njegovoj filozofiji zamjetan je i stilistički utjecaj. Naime, Vratović je smatrao da je Ciceron filozofiju učinio »više retoričkom, tj. aktivnijom, više rimskom«. ¹³ Utjecaj koji je Ciceron ostavio ipak je, barem prema mišljenju Stjepana Kušara, značajniji na estetičkoj, nego filozofskoj razini, točnije, na onoj iz koje se »procjenjuje književnost i jezik vlastitog ili neposredno prethodnog vremena«. ¹⁴ Na Ciceronov stil uslijedila je reakcija. Najistaknutiji predstavnik te reakcije bio je Lucije Anej Seneka (4 p. n. e. – 65). Naime, Seneka je, piše Vratović, prema ocjeni nekih povjesničara književnosti »najbolji majstor tzv. novog stila«. ¹⁵ U Senekinu radu također je moguće pronaći utjecaje filozofije i književnosti. Njegovu zbirku *Pisma Luciliju*, a u sklopu koje se nalaze i filozofski eseji, Vratović je ocijenio zbirkom u kojoj se očituje »književno najzreliji izraz Senekine stoičke filozofije«. ¹⁶ Štoviše, Brunschwig i Sedley uvrstili su Seneku na popis predstavnika rimskog stoicizma. ¹⁷ Nadalje, Seneka se, tvrdi Vratović, na razini stila iznimno iskazao prodiranjem »elemenata pjesničkog jezika u prozu«, kao i »proznih, retoričkih, u pjesničko tkivo«. ¹⁸ Premda se na razini Senekina stila osjeća utjecaj latinske književnosti, sadržaj njegovih djela ostao je unutar okvira filozofije, zbog čega su njegove korske pjesme, ponovno se oslanjam na spoznaje Vladimira Vratovića, »većinom moralno-filozofskog sadržaja«. ¹⁹

---

¹¹ Vratović, »Rimska književnost«, str. 237.

¹² Isto.

¹³ Isto.

¹⁴ Stjepan Kušar, »Filozofija u srednjem vijeku«, u: Stjepan Kušar (priređivač sveska), *Srednjovjekovna filozofija*, Hrestomatija filozofije, sv. 2 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 7–85, na str. 9.

¹⁵ Vratović, »Rimska književnost«, str. 268.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Brunschwig i Sedley, »Helenistička filozofija«, str. 14.

¹⁸ Vratović, »Rimska književnost«, str. 268.

¹⁹ Isto.

2.3. Srednjovjekovna filozofija

Rimska književnost i filozofija utjecale su na misaoni razvoj srednjeg vijeka. Ciceron je svojim djelima ostavio trag na srednjovjekovnog filozofa Aurelija Augustina (354–430). Kušar je tako zaključio da se Augustin susreo s »Ciceronovim dijalogom *Hortensius* (zamišljen kao poticaj na filozofiju, ali nam nažalost nije ostao sačuvan) koji u njemu pobuđuje ljubav prema filozofiji kao traganju za mudrošću«. ²⁰ Ipak, Ciceron na Augustina nije utjecao samo filozofskom mišlju, već i stilom. Pišući o Augustinovu pokušaju čitanja drugih djela, Kušar je zapisao da se Augustin razočarao, jer se druga djela nisu mogla mjeriti s »ljepotom Ciceronova stila«. ²¹ Budući da je Augustin, kako doznajemo od Fredericka Coplestona, bio profesor latinske književnosti, zasigurno je bio upućen u Ciceronovo stvaralaštvo. ²² Ipak, Augustin je stvorio vlastiti književni stil. Naime, u svojim *Ispovijestima* donio je novosti na stilskoj razini, koje su bile od velike važnosti za književnost. Dafne Vidanec istaknula je da je Augustin *Ispovijesti* započeo hiperbolom, čime je već na stilskoj razini pokazao bliskost književnosti. ²³ Osim toga, o vrijednostima Augustinovih *Ispovijesti* pisao je i James M. Farrell, koji je smatrao da je to djelo arhetip spiritualne autobiografije. ²⁴ Kušar je zato *Ispovijesti* odredio kao djelo u kojem se iskazuje Augustinov »literarni talent«. ²⁵

U kasnijem srednjem vijeku i na početku renesanse također je moguće pronaći primjere iz kojih su vidljivi utjecaji filozofije na književnost. Štoviše, moguće je govoriti o utjecaju filozofije na Dantea Alighierija, o kojem su Frano Čale i Mate Zorić iznijeli odredbu da je bio »najveća pojava u povijesti talijanske

---

²⁰ Stjepan Kušar, »Aurelije Augustin«, u: Stjepan Kušar (priređivač sveska), *Srednjovjekovna filozofija*, Hrestomatija filozofije, sv. 2 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 87–119, na str. 89.

²¹ Kušar, »Aurelije Augustin«, str. 89.

²² Frederick Copleston, *A History of Philosophy 2: Medieval Philosophy* (London / New York: Continuum, 2003), str. 41. Vidi i: Frederik Koplston, *Istorija filozofije II: Srednjovjekovna filozofija*, Augustin – Skot, preveo Jovan Babić (Beograd: BIGZ, 1989), str. 46.

²³ Dafne Vidanec, »Sveti Augustin o Bogu ili kompjutoru?«, *Crkva u svijetu* 43/1 (2008), str. 92–118, na str. 99.

²⁴ James M. Farrell, »The Rhetoric(s) of St. Augustine's Confessions«, *Augustinian Studies* 39/2 (2008), str. 265–291, na str. 266: »this work, which is viewed as the archetypal spiritual autobiography«.

²⁵ Kušar, »Aurelije Augustin«, str. 91.

književnosti«. ²⁶ Prema spoznajama koje su iznijeli Čale i Zorić, Dante je, što se očitovalo u njegovim djelima, proučavao Aristotela, Cicerona, Boetija i Tomu Akvinca. ²⁷ Pišući o odnosu Dantea Alighierija (1265–1321) i Tome Akvinca (oko 1225–1274), Tomo Vereš zapisao je podatke iz kojih je moguće zaključiti da je Akvinčev nauk imao utjecaj na Danteovu *Božanstvenu komediju*. ²⁸ Osim toga, Vereš je zaključio i sljedeće: »Tomin se utjecaj na Dantea najviše očituje u nekim temeljnim filozofskim i teološkim problemima, tj. u nauci o podrijetlu čovjeka i svijeta«. ²⁹ Zato je moguće zaključiti da je utjecaj filozofije na književnost i književnike bio itekako snažan i potkraj srednjeg vijeka.

2.4. Prosvjetiteljstvo

U 18. stoljeću, u kojem su iskušane brojne ideje, dakle onda kada, kako tvrdi Gabrijela Vidan, »filozofski duh, [...] ne priznaje izvjesnosti, gotove istine i konačne tvrdnje«, ³⁰ svakako treba izdvojiti François-Marie Arouetea Voltairea (1694–1778). Voltaire je, kao što ističe Milivoj Solar, bio jedan od onih koji su sudjelovali u stvaranju *Enciklopedije* i koji je bio »najutjecaj-nija osoba cjelokupne epohe.« ³¹ Danilo Pejović je u Voltaireu vidio »pravoga vođu i organizatora prosvjetiteljskog pokreta.« ³² Voltaire se okušao u pisanju mnogih književnih vrsta, zbog čega mu je Pejović pridao sljedeće odredbe: pjesnik i romansijer, epigramatik i dramski pisac, satirik i esejist. ³³

---

²⁶ Frano Čale i Mate Zorić, »Talijanska književnost«, u: Mate Zorić (urednik knjige), *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 4 (Zagreb: Mladost, 1974), str. [7]–208, na str. 21.

²⁷ Čale i Zorić, »Talijanska književnost«, str. 22.

²⁸ Tomo Vereš, »Toma Akvinski i Dante Alighieri«, *Crkva u svijetu* 17/4 (1982), str. 327–343, na str. 327.

²⁹ Vereš, »Toma Akvinski i Dante Alighieri«, str. 337–338.

³⁰ Gabrijela Vidan, »Osamnaesto stoljeće. Vrijeme krize savjesti, traganja i novog duha (1697–1750)«, u: Gabrijela Vidan (urednica knjige), *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 3 (Zagreb: Mladost, 1982), str. 286–386, na str. 292.

³¹ Milivoj Solar, *Povijest svjetske književnosti* (Zagreb: Golden marketing, 2003), str. 164 i 173.

³² Danilo Pejović, *Francuska prosvjetiteljska filozofija*, Filozofska hrestomatija VI., urednik Vladimir Filipović (Zagreb: Matica Hrvatska, 1978), str. 36.

³³ Pejović, *Francuska prosvjetiteljska filozofija*, str. 36.

Uz to, Pejović je istaknuo da je najznačajniji moment Voltaireove filozofije i svjetonazora nesumnjivo bila »borba protiv crkve«.³⁴

U istom razdoblju značajan je bio i ženevski filozof Jean-Jacques Rousseau (1712–1778). Rousseau je, piše Pejović, mislilac francuskog prosvjetiteljstva »koji je osebujnije izrazio njegovu bit i unutrašnji smisao, te najdublje utjecao ne samo na formiranje pogleda svoga vremena, nego i na praktičko izvršenje političke oporuke prosvjetiteljstva«.³⁵ Iako je smatrao da Rousseauova »najveća zasluga leži na polju političke filozofije i sastoji se u njegovoj teoriji države«, Pejović je ukazao na potrebu za prikazom književne dimenzije njegova djelovanja.³⁶ Naime, pišući o sadržajnoj razini Rousseauovih djela, zapisao je da se u njima radi o »estetskoj iluziji, robinzonadi«.³⁷ Pejović je pritom zaključio da se na književnim elementima temelji »ne samo Rousseauova filozofija, već i sve ostale društvene teorije prosvjetiteljstva.«³⁸ Baš kao i u Augustinovu slučaju, u Rousseauovu stvaralaštvu moguće je pronaći i autobiografske elemente. Kanadski književni kritičar Northrop Frye tako je istaknuo da u Rousseauovu stvaralaštvu »ispovijed uvire u roman, a ta mješavina daje fikcionalnoknjiževnu autobiografiju.«³⁹ Nakon analize Rousseauovih djela, Jonathan Culler zaključio je sljedeće: »Rousseauova *Julija ili nova Heloiza (Julie, ou La Nouvelle Héloïse)* stapa [se] s *Ispovijestima (Confessions)* i sa *Sanjarenjima usamljenog šetača (Les Rêveries du promeneur solitaire)* i čita kao roman o refleksivnom unutrašnjem životu, zato da bi mogli funkcionirati kao inauguracija jednog važnog romanesknog tipa.«⁴⁰ Dakle, Rousseau je svoju filozofsku misao crpio iz pozicije društvene teorije, pri čemu je svojim autobiografskim zapisima doprinio i književnosti.

---

³⁴ Isto.

³⁵ Isto, str. 50.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 55.

³⁸ Isto.

³⁹ Northrop Frye, *Anatomija kritike. Četiri eseja*. (Zagreb: Golden marketing, 2000), str. 350.

⁴⁰ Jonathan Culler, *O dekonstrukciji: Teorija i kritika poslije strukturalizma* (Zagreb: Globus, 1991), str. 213–214.

2.5. Moderna

Kao što doznajemo od Vladimira Filipovića, njemački filozof Arthur Schopenhauer (1788–1860) bio je reprezentativan mislilac 19. stoljeća.⁴¹ Njegova filozofska misao, nastavlja Filipović, djelomično je uspjela odraziti »duhovnu krizu građanskog čovjeka, u koju on u to doba već postepeno ulazi.«⁴² Schopenhauer je svojim promišljanjima tematizirao i umjetnost. Naime, Ljerka Sekulić napisala je da »mogućnost oslobođenja Schopenhaueru pruža bijeg u iluziju nutarnjeg sklada u svijetu umjetnosti, posebice glazbe, koji predstavlja nepremostivu opreku prema svijetu iskustvene stvarnosti.«⁴³ Uz to, Schopenhauer je, ističe Filipović, na književnost utjecao i formom svojih djela, koja su »kao literarni produkti stilistički osebujna i vrijedna.«⁴⁴ Prema spoznajama Jasenke Frelih, zbog toga je i stekao pristaše svojeg stila u književnosti, posebice Thomasa Manna ili Lava Nikolajeviča Tolstoja.⁴⁵ Dakle, Schopenhauer je, nastavlja Frelih, svojim radom ostavio utjecaj na brojne književnike i filozofe, ali i na »književnosti s kraja 19. stoljeća i cijele prve polovice 20. stoljeća.«⁴⁶ Ipak, najznačajniji utjecaj ostavio je na njemačkog filozofa Friedricha Nietzschea (1844–1900), točnije, na njegov cjelokupan opus.⁴⁷

Nietzsche je, baš kao i Schopenhauer, utjecao na duh svojeg vremena. Viktor Žmegač tako je ukazao na Nietzscheov utjecaj na naturalizam, ali i na njegov utjecaj na »europsku građansku misao« te na »vitalističku filozofiju, pa i na egzistencijalizam.«⁴⁸ Krajem 19. stoljeća, dakle onda kada se u Europi

---

⁴¹ Vladimir Filipović, *Novija filozofija zapada*, Filozofska hrestomatija VIII., urednik Vladimir Filipović (Zagreb: Matica Hrvatska, 1979), str. 17.

⁴² Filipović, *Novija filozofija zapada*, str. 17–18.

⁴³ Ljerka Sekulić, »Razdoblje realizma«, u: Viktor Žmegač (urednik knjige), *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 5 (Zagreb: Mladost, 1974), str. 153–166, na str. 153.

⁴⁴ Filipović, *Novija filozofija zapada*, str. 28.

⁴⁵ Jasenka Frelih, »Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost«, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 11/1 (2013), str. 57–72, na str. 59.

⁴⁶ Frelih, »Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost«, str. 62.

⁴⁷ Isto, str. 59.

⁴⁸ Viktor Žmegač, »Od naturalizma do danas«, u: Viktor Žmegač (urednik knjige), *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 5 (Zagreb: Mladost, 1974), str. 167–299, na str. 176.

javlja moderna, došlo je do snažne recepcije Nietzschea. Ipak, u to vrijeme Nietzsche je bio, kao što tvrdi Vladimir Jelkić, shvaćen kao »filozof morala i kao kritičar kulture, čije djelo karakteriziraju imoralizam, antikršćanstvo i nauk o nadčovjeku«. ⁴⁹ Nietzscheov utjecaj na modernu očitovao se i u području književnosti. Jelkić je tako istaknuo i to da je Antun Gustav Matoš (1873–1914) o Nietzscheu rekao da je »pjesnik i navjestitelj ‘novih kulturnih vrijednosti’«. ⁵⁰ Osim toga, Jelkić je priopćio da je pedagog Davorin Trstenjak 1908. godine Nietzscheovo stvaralaštvo odredio kao mješavinu filozofije i poezije. ⁵¹ O tome svjedoči i Nietzscheovo razumijevanje estetskog, kojim je utjecao na književnike svojeg vremena. Nietzscheov utjecaj zamjetan je i u književnostima nekih nacija. Mirko Rumac prepoznao je Nietzscheovu filozofiju kao onu koja je imala utjecaj na finsku književnost, ⁵² dok je Ivan Slamnig zamijetio da je Nietzscheova misao utjecala i na švedske autore, posebice na Gustafa Frödinga. ⁵³ Nietzscheov utjecaj vidljiv je i u slučaju Heinricha Manna, a koji, kao što doznajemo od Žmegača, »fasciniran Nietzscheovom predodžbom o ‘aristokraciji duha’, piše trilogiju *Božice ili Tri romana o vojvotkinji od Assyja*«. ⁵⁴

3. Zaključak

Svojom kritikom pjesnika kao oponašatelja Platon je utjecao na odnos književnosti i filozofije. Njegov učenik Aristotel svojom je odredbom tragedije utjecao na teoriju poezije, a onda i na cjelokupnu književnost. Utjecaj filozofije na književnost nije prestao ni tijekom rimskog razdoblja antičke

---

⁴⁹ Vladimir Jelkić, »Matoševa recepcija Nietzschea. O 100. obljetnici smrti Antuna Gustava Matoša (1914–2014)«, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 12/1 (2014), str. 37–48, na str. 38.

⁵⁰ Jelkić, »Matoševa recepcija Nietzschea. O 100. obljetnici smrti Antuna Gustava Matoša (1914–2014)«, str. 42.

⁵¹ Isto, str. 39.

⁵² Mirko Rumac, »Finska književnost«, u: Žmegač (urednik knjige), *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 5, str. 469–489, na str. 481.

⁵³ Ivan Slamnig, »Švedska književnost«, u: Žmegač (urednik knjige), *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 5, str. 381–409, na str. 400.

⁵⁴ Žmegač, »Od naturalizma do danas«, str. 203.

filozofije, što je vidljivo iz, primjerice, Ciceronove filozofske proze. Dakle, u Ciceronovim djelima očituje se utjecaj filozofije na književnost, ali i utjecaj književnog stila na filozofiju. Seneka je također uspio filozofsku misao prenijeti na književno inovativan način, i to prodiranjem pjesničkog u prozni izričaj. Tijekom srednjovjekovlja Augustin je svoju filozofsku misao prenio u novom književnom obliku: u ispovijestima. Ipak, utjecaji filozofije i književnosti su tijekom srednjeg vijeka zadržani na stilskoj i na sadržajnoj razini. Sadržaj filozofskih djela Tome Akvinca izravno je utjecao na stvaralaštvo Dantea Alighierija. Od predstavnika prosvjetiteljstva izdvojila sam Voltairea i Rousseaua. Naime, Voltaire je pisao u različitim književnim oblicima, pri čemu je u svoja djela utkao filozofske elemente. Rousseau je, pak, uspio spojiti filozofske i autobiografske elemente. Filozofi čiji se utjecaj očitovao na općoj razini bili su Schopenhauer i Nietzsche. Obojica su svojim djelima utjecali na razdoblje u kojem su živjeli. Schopenhauer je tako svojom filozofskom mišlju i svojim stilom utjecao na, primjerice, Thomasa Manna i Lava Nikolajeviča Tolstoja, dok je Nietzsche utjecao na, također primjerice, Gustafa Frödinga i Heinricha Manna.

Dakle, ovogodišnja tema studentskog simpozija počiva na neraskidivoj povezanosti filozofije i književnosti. Zbog obilja takva odnosa, smatram da postoji još mnogo prostora za njegovo istraživanje. Stoga se nadam da će se o odnosu filozofije i književnosti očitovati i ova i buduće generacije studenata, a čiji se kolegiji unutar studija filozofije i književnosti temelje na nekim od mislilaca koje sam u ovom tekstu ukratko obradila.

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku, Udruge studenata filozofije »logOS«
i Hrvatskog filozofskog društva**

Program simpozija

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Udruge studenata filozofije »logOS«
i Hrvatskog filozofskog društva

PROGRAM

ČETVRTAK, 5. svibnja 2016.

Svečana dvorana Filozofskog fakulteta, Lorenza Jägera 9, Osijek

9.00 – 9.30 **Pozdravne riječi i otvaranje simpozija**

- **prof. dr. sc. Vladimir Šišljagić**, župan Osječko-baranjske županije
- **doc. dr. sc. Davor Balić**, voditelj Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
- **Demian Papo, asistent**, koordinator simpozija i predsjednik Programskog odbora simpozija
- **prof. dr. sc. Loretana Farkaš**, dekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

9.30 – 9.45 **Hrvoje Potlimbrzović** (Osijek): Filozofska sastavnica u noveli *Sloboda* Janka Polića Kamova

9.45 – 10.00 **Bruno Dronjić** (Osijek): Podudarnost motiva u romanu *Isušena kaljuža* Janka Polića Kamova s *artističkom metafizikom* Friedricha Nietzschea

10.00 – 10.15 **Lana Lončar** (Osijek): Nietzscheovo *vječno vraćanje jednakog* u Kunderinu romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja*

- 10.15 – 10.30 **Zrinka Marijanović** (Osijek): Filozofija marksizma kao apsurd u Kunderinu romanu *Šala*
- 10.30 – 10.45 *Rasprava*
- 10.45 – 11.00 *Pauza*
- 11.00 – 11.15 **Josip Guć** (Split): Etički aspekt dramske književnosti Alberta Camusa
- 11.15 – 11.30 **Nevena Nikolić i Nemanja Đorđević** (Niš): Estetsko u filozofskom i filozofsko u književnom tekstu Žan-Pol Sartra iz perspektive filozofije i psihologije umetnosti
- 11.30 – 11.45 **Anja Cmiljanović** (Novi Sad): Filozofija apsurda antijunaka Dostojevskog
- 11.45 – 12.00 **Marijana Josipović** (Osijek): Filozofska sastavnica u romanu *Bijeg* Milutina Cihlara Nehajeva
- 12.00 – 12.15 *Rasprava*
- 12.15 – 12.30 *Pauza*
- 12.30 – 12.45 *Predstavljanje nagrađenog srednjoškolskog eseja*
- Matko Guštin** (Osijek): Filozofska književnost: novi pogled na čovjeka
- 12.45 – 15.30 **Pauza za ručak**
- 15.30 – 15.45 **Ivana Majksner** (Osijek): Uzdizanje umjetnosti iznad sebe same: Goetheov *Faust* i Hegelovo poimanje ideala ljepote
- 15.45 – 16.00 **Mirjana Crnković** (Osijek): Usporedba Hegelova učenja o subjektu i razumijevanje čovjeka u pripovjetci *Enciklopedija mrtvih* Danila Kiša
- 16.00 – 16.15 *Rasprava*
- 16.15 – 16.30 *Pauza*
- 16.30 – 16.45 **Barbara Kalauz** (Osijek): Pjesnik u oskudno vrijeme
- 16.45 – 17.00 **Miloš Miladinov** (Novi Sad): Dijalog mišljenja i pevanja u Hajdegerovoj poznoj filozofiji

17.00 – 17.15 *Rasprava*

17.15 – 17.30 *Pauza*

17.30 – 17.45 **Renata Džaja** (Osijek): Krležina *Baraka Pet Be* kao borba za smrt

17.45 – 18.00 **Ana Križić** (Split): Elementi Heideggerove filozofije u romanu *Na rubu pameti* Miroslava Krleže

18.00 – 18.15 **Luka Zucić** (Beč): Panoptizam i sinoptizam u romanu *Na rubu pameti* Miroslava Krleže

18.15 – 18.30 *Rasprava*

18.30 – 18.45 *Pauza*

18.45 – 19.15 *Predstavljanje prvog broja* *Biltena* studentskih radova iz filozofije. Tema: estetika

Predstavljajući:

- **doc. dr. sc. Davor Balić**, voditelj Odsjeka za filozofiju

- **Bruno Dronjić**, predsjednik Udruge studenata filozofije »logOS«

- **doc. dr. sc. Boško Pešić**, glavni i odgovorni urednik prvog broja *Biltena*

19.15 *Završetak prvog dana simpozija*

PETAK, 6. svibnja 2016.

9.30 – 9.45 **Nikolina Mijatović** (Osijek): Određenje rodnog identiteta u djelu *Kako ga je priroda stvorila* Johna Colapinta

9.45 – 10.00 **Antonio Juračić** (Zadar): Književnost u svrsi manifesta filozofije

10.00 – 10.15 **Ivo Alebić** (Zagreb): Filozofija u djelu *Slika Doriana Graya*

10.15 – 10.30 *Rasprava*

10.30 – 10.45 *Pauza*

10.45 – 11.00 **Valentina Perišić** (Split): Marulićeva filozofija odgoja u *Juditi* i *Davidijadi*

- 11.00 – 11.15 **Marija Dejanović** (Zagreb): Dijalektika misli i opiranje linearnosti u poemi *Bacanje kocke nikad neće ukinuti slučaj* Stephanéa Mallarméa
- 11.15 – 11.30 **Fran Radonić Mayr** (Zagreb): Borgesova filozofija
- 11.30 – 11.45 *Rasprava*
- 11.45 – 12.15 *Pauza*
- Pozvano predavanje**
- 12.15 – 12.45 **Željka Metesi Deronjić** (Zagreb): Filozofija u pjesništvu Pavla Vuk-Pavlovića
- 12.45 – 13.15 *Rasprava*
- 13.15 – 15.30 **Pauza za ručak**
- 15.30 – 15.45 **Marko Sičanica** (Osijek): Usporedba Spinozina nauka o strastima u trećoj knjizi *Etike* i Matoševe pjesme *Samotna ljubav*
- 15.45 – 16.00 **Katarina Žaper** (Osijek): Etička komponenta u dnevničkim zapisima Dragojle Jarnević
- 16.00 – 16.15 **Martina Ivanko** (Osijek): Etička i politička dimenzija obitelji Corleone u romanu *Kum* Marija Puza
- 16.15 – 16.30 *Rasprava*
- 16.30 – 16.45 *Pauza*
- 16.45 – 17.00 **Josipa Marijanović** (Osijek): Filozofija u bajci i bajka u filozofiji na primjeru djela *Mali princ*
- 17.00 – 17.15 **Ivan Križevac** (Osijek): Filozofija politike u djelima Johna Ronalda Reuela Tolkiena
- 17.15 – 17.30 **Ivan Peović** (Split): Rawlsov nauk o pravednosti iz perspektive stripovskog junaka Batmana
- 17.30 – 17.45 *Rasprava*
- 17.45 – 18.00 *Pauza*
- 18.00 – 19.00 **Završna rasprava i zatvaranje simpozija**

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku, Udruge studenata filozofije »logOS« i
Hrvatskog filozofskog društva**

Sažeci izlaganja

IVO ALEBIĆ

student 4. godine preddiplomskog studija filozofije

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Filozofija u djelu *Slika Doriana Graya*

Dorian Gray je mlad i iznimno lijep muškarac koji je u »najboljim« godina-
ma postao model i muza slikara Basila Hallwarda. Slikajući Dorianov por-
tret, Basil je proživljavao katarzu, a taj je portret smatrao svojim najboljim
životnim dostignućem. Posredstvom Basila, Gray je upoznao ključnu osobu
u svojem životu, teoretičara lorda Henryja Wottona. U cijelom romanu za-
mjetan je Henryjev utjecaj na Doriana. Dorian se oduševljava Henryjevim
hedonističkim razmišljanjima, pa tako počinje i živjeti.

U izlaganju ću pokazati da se Henryjeva razmišljanja i Dorianov život mogu
povezati s ničeanskim, a donekle i s dionizijskim aspektom. U dionizijskom
stanju uzbuđen je i pojačan cijeli sustav afekata: u tom se slučaju čovjek
oslobađa svih svojih sredstava izražavanja i u isti mah iz sebe istjeruje sna-
gu predstavljanja, podražavanja, transfiguriranja i preobražavanja. Štovatelj
Dioniza, dionizijski čovjek, u ovom slučaju Dorian Gray, u fizičkom i/ili
duševnom pijanstvu opaža svijet pun radosti i ljepote, a njegova se mašta
oslobađa tamnice svakodnevnih briga. Gray nije uvijek u takvom stanju.
Kada razmišlja o svojim postupcima, njegove ga misli progone. Dioniz uvi-
jek djeluje afektivno. To znači da za njega ne postoji ni prije, ni poslije. On
djeluje isključivo u *sada*. U teoriji lorda Henryja i u postupcima Doriana
Graya zamjetan je i nagonski ustanak protiv morala, nagon kao zaštitnik ži-
vota. Osim toga, ispoljava se jedno načelno suprotno učenje i suprotno ocje-
njivanje života, čisto artistskičko, antikulturalno i besramno. Taj nagon, borac
za život, zove se Dioniz. Koliko ga god zatomljavali, on će se uvijek nano-
vo rađati. Na kraju izlaganja pokušat ću objasniti kako i zbog čega Dorian
Gray ipak propada živeći na taj način. U njegovu slučaju takav život vodi do
autodestrukcije.

ANJA CMILJANOVIĆ

studentica 1. godine master akademskih studija filozofije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Filozofija apsurdna antijunaka Dostojevskog

Ukoliko se osvrnemo na obimni književni opus Dostojevskog, uočiti ćemo da je čovek središnja tema koja prožima njegova kapitalna dela. Virtuoznim umećem Dostojevski o pitanju čoveka odgovara besomučnom potragom za rešenjima najdubljih čovekovih sumnji i strahova: postoji li Bog i da li je ljudska duša besmrtna? Prodirući do najskrivenijih delova čovekova bića, Dostojevski stvara čitavu galeriju likova, u kojima prefinjenom dijalektikom ispituje sve protivrečnosti ljudske prirode. Za posledicu imamo neke od najvećih antijunaka svetske književnosti: Ivana Karamazova, Kirilova, Stavorgina, Raskoljnikova, i njihova paradigmatičkog heroja, pripovedača *Zapisa iz podzemlja*. U njima Dostojevski prikazuje dušu koja na suštinska ljudska pitanja odgovara odrično: »Ne, nema Boga!« Njegovi junaci poraženi su nemogućnošću pronalaska racionalne, umske strukture sveta, dotučeni su idejom da ljudsko saznanje služi samo da bi se shvatilo koliko je očajno i nemoćno ljudsko biće pred besmisлом života, i dokrajčeni saznanjem da, po rečima Ivana Karamazova, »ako nema Boga, sve je dozvoljeno«. Čime će onda svršiti čovek, šta mu preostaje? Ako je čovek, najviše čovek svojom slobodom, gde je ta sloboda u tom apsurdnom svetu, svetu koji se ne prihvata, čak i ako se Bog prihvati?

U ovom radu nastojaću da pokažem filozofiju apsurdna skrojenu iz pera Dostojevskog, gde se kamijevski apsurd javlja kada se pokida svaka veza između čoveka i sveta, onda kada svet izgubi svaki smisao, svaku moralnu vrednost, kada nestanu kategorije dobra i zla, kada padnu svi ideali, i kada svet za čoveka postane jedna Kantova *Ding an sich*. Kada čovek ubije Boga, on postaje Bog. Nema više čoveka. On svojom metafizičkom i fizičkom strukturom postaje čovekobog, a pitanje jeste da li je čovek spreman na to?

MIRJANA CRNKOVIĆ

studentica 1. godine diplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Usporedba Hegelova učenja o subjektu i razumijevanja čovjeka u pripovjetcima *Enciklopedija mrtvih* Danila Kiša

Danilo Kiš (1935–1989) srpski je književnik koji je pisao pripovjetke, romane, drame, pjesme, eseje i polemičke rasprave. Zbriku pripovjedaka *Enciklopedija mrtvih* prvi je put objavio 1983. godine. Središnja pripovjetka unutar zbirke nosi isti naslov kao i zbirka, a u svojem izlaganju primarno ću obrađivati razumijevanje čovjeka kao subjekta unutar te pripovjetke. Radnja pripovjetke sastoji se od detaljnog opisa života čovjeka unutar *Enciklopedije mrtvih*, u kojoj su zapisani životi svih ljudi koji su ikada živjeli, osim života »poznatih ljudi«. Sastavljači *Enciklopedije mrtvih* inzistiraju na materijalnim detaljima koji određuju ljudski život, ali samo da bi tim detaljima ukazali na čovjekov unutarnji svijet. Cilj izlaganja jest usporediti shvaćanje utjecaja vanjskih stvari na građenje subjekta kod Danila Kiša i Georga Wilhelma Friedricha Hegela (1770–1831), točnije građenje subjekta uspostavom odnosa prema vanjskom svijetu.

Prema Hegelovu mišljenju, subjekt kao svijet povezan je s duhom nekog naroda koji predstavlja »empirijsku općenitost«. Pod duhom nekog naroda podrazumijeva se »odnos mnogih individua«, ali i »oblik konkretnog subjekta«. Duh nekog naroda nužno je povezan s pojmom običajnosti, kojim Hegel pokušava pojasniti da je za subjekt i njegovu volju bitno »priznanje onog objektivnog«, a ono objektivno bi u tom slučaju bila običajnost. Subjekt koji misli jest ono opće koje treba postupati u smislu »običajnosne cjeline«, poput države ili braka. Subjekt bi trebao biti određen onim običajnosnim i iz takvog djelovati, a ne iz vlastitih interesa. Takvo razumijevanje odnosa vanjskih i

unutarnjih stvari usporedit ću s razumijevanjima Danila Kiša, koji u svojoj pripovijetci govori o vezi vanjskog i unutarnjeg svijeta te o njihovoj međusobnoj neodvojivosti. Usporedbom tumačenja subjekta u pripovijetci *Enciklopedija mrtvih* Danila Kiša s tumačenjem subjekta u Hegelovim *Osnovama filozofije prava*, ukazat ću na sličnosti i razlike dvaju tumačenja subjekta: onog koji pripada književnosti i onog koji pripada filozofiji.

MARIJA DEJANOVIĆ

studentica 2. godine preddiplomskog studija komparativne književnosti
i pedagogije

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Dijalektika misli i opiranje linearnosti u poemi *Bacanje kocke* *nikad neće ukinuti slučaj Stéphane Mallarméa*

U svojoj poemi *Bacanje kocki nikad neće ukinuti slučaj Stéphane Mallarmé* hermetičnim pjesničkim jezikom sugestije, ne-imenovanja, dočarava odnos pojave (bacanja kocke) i principa pojavljivanja te pojave (Slučaj). Pritom su pojave, pa tako i produkti ljudskog djelovanja, u svojoj punini shvatljive jedino izvan postojanja. Njihovo objavljivanje u svijetu slično je bacanju kocke. Bacanje kocke (djelovanje) može biti voljni čin, ali na konačni ishod na koji utječe jedino Slučaj (kod Mallarméa vrhovna sila u svemiru). Analogon ruci koja baca kocku je misao, a bezdan u kojem se to događa je, prema mišljenju Josipa Tomića iz 1976. godine, »simbol materije, prirode, čovječanstva«, dok je Slučaj, nevidljivi zakon, ustvari *prava* stvarnost, jer se svijet pojavnosti ravna po njemu. Slučaj je neograničen, dakle, ne iscrpljuje se svojim varijantama. Te manifestacije Slučaja, tvrdi Tomić citirajući Rouleta, u Mallarméovoj poemi izmjenjuju se dijalektički: »Bog, monarh u prošlosti je nastojao upravljati svijetom svojim autoritetom, silom, ali bez uspjeha. Naslijedio ga je sin, Broj i koji je današnji suveren. On vlada na osnovu znanosti (matematike), ali i njegovu vladavinu rastače Slučaj. Jedina sila koja bi u budućnosti bila kadra da s uspjehom vlada svijetom bila bi misao«. Pritom se, tvrdi Tomić, implicitno predstavlja povijest ljudskog svijeta, točnije ljudske misli. Prva faza predstavlja čovjeka u doba vjerovanja u nadnaravne sile, kad je i upravljanje svijetom bilo zasnovano na sili i strahu (monarhije). Druga se faza naziva faza racionalizma, faza znanosti i demokracije, dok je treća hipotetska i smještena u potencijalnom, da je se ne bi pri promišljanju

ograničilo postojećim. Iako se tako postavljena historija Duha može doimati linearnom, formalna obilježja pjesme opovrgavaju takvo čitanje. Razložena na papiru, pri čemu blizina, odnosno međusobna udaljenost riječi, igra jednaku ulogu kao vremenski poredak (prije/poslije). Pjesma sugerira da je ona tijelo, cjelina, da je i sâma manifestacija Slučaja, te se odupire razumu i svakom pokušaju svođenja na liniju.

RENATA DŽAJA

apsolventica filozofije te engleskog jezika i književnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Krležina *Baraka Pet Be* kao borba za smrt

Neupitno je da brojna djela iz književnosti problematiziraju i egzistencijalizam. Zbog toga ih se može sagledati iz perspektive filozofije egzistencije, koja se bavi pitanjima o čovjeku, kao i pitanjima o, primjerice, smislu i besmislu života, slobodi, otuđenju, te bijegu od stvarnosti. U književnim djelima egzistencijalistički karakter nerijetko se zasniva na okolnostima iz života protagonistā, a radnja je, također nerijetko, protkana različitim događajima koji u čitaocu pobuđuju ranije navedena pitanja.

Baraka Pet Be Krležina je novela iz zbirke novela *Hrvatski bog Mars*, u kojoj se naziru značajke egzistencijalizma i bioetike. Ovom prilikom obradit ću tek značajke egzistencijalizma. Najupečatljiviji problemi pritom su sljedeći: bačenost čovjeka u određene životne okolnosti i pitanje o smislu života. Protagonist Krležine novele je student Vidović, koji u baraku Pet Be dopijeva nakon ranjavanja na bojištu, a na koje je dospio stjecajem ratnih okolnosti. Ta kratka novela potiče čitaoca na razmišljanje o životu i njegovu smislu, na apsurd ljudskog života i na ulogu koju igramo u vlastitim životima.

U izlaganju ću se usmjeriti na prisutnost filozofske misli izražene posredstvom glavnog protagonista novele, dakle, studenta Vidovića. Uz to, novelu ću sagledati i kao sredstvo kojim ću događaje i okolnosti iz njezina sadržaja usporediti s ljudskim životom.

BRUNO DRONJIĆ

student 1. godine diplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Podudarnost motiva u romanu *Isušena kaljuža* Janka Polića Kamova s *artističkom metafizikom* Friedricha Nietzschea

Janko Polić Kamov (1886–1910) hrvatski je književnik koji je stvarao u razdoblju hrvatske moderne. Unatoč tome što je umro u osvit avangarde, brojne motive i postupke kojima će se avangardni pisci kasnije koristiti, anticipirao je u svojim književnim ostvarenjima, zbog čega ga je utemeljeno nazivati hrvatskim protoavangardistom. Uz brojne novine koje Kamov unosi u hrvatsku književnost, iz njegova književnog opusa mogu se iščitati i ideje jednog od tada najutjecajnijih mislilaca: Friedricha Nietzschea (1844–1900).

Središnji pojam Nietzscheove filozofije, unatoč najčešćem prepoznavanju Nietzschea po kritici morala i kulture, jest umjetnost. Njegova *artistička metafizika* zahvaća pod svoje okrilje preostale momente njegove filozofije, kao što su *nihilizam*, *perspektivizam* i *dekadencija*. Upravo na tim četirima pojmovima temeljit ću usporedbu s romanom *Isušena kaljuža* Janka Polića Kamova. U tom romanu Kamov je imenovao *perspektivizam*, *dekadenciju* i *nihilizam*. Prisutnost središnjih točaka *artističke metafizike* očituje se i u Kamovljevoj podjeli romana na tri dijela: »Na dnu«, »U šir« i »U vis«. Unatoč tome što je vrlo vjerojatno da je Kamov pri pisanju *Isušene kaljuže*, ali i pri pisanju svojih novela, lakrdija, pjesama i drama, bio uvelike inspiriran Nietzscheovom mišlju, u izlaganju neću ukazati na njihovu izravnu povezanost. Naime, u izlaganju ću ukazati na izrazitu podudarnost motiva dvaju metafizičkih koncepata. Uz to, opravdanim te utemeljenim smatram i istraživanje Kamovljeve recepcije Nietzscheovih djela, kako izravne, tako i one posredovane djelima tadašnjeg najutjecajnijeg hrvatskog književnika Antuna Gustava Matoša (1873–1914).

JOSIP GUĆ

student 2. godine diplomskog studija filozofije i povijesti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Etički aspekti dramske književnosti Alberta Camusa

U svojem izlaganju usmjerit ću se na etičke aspekte dramskog stvaralaštva Alberta Camusa (1913–1960). Njegove drame *Kaligula* (1944) i *Nesporazum* (1944) spadaju u ciklus apsurdna, u kojem se već očituju neki etički elementi vezani uz pobunu, dakle uz stav koji balansira između prihvatanja i odbijanja postojećeg svijeta. U tom svjetlu Camus je prihvaćao borbu za postajanje čovjekom, ali je odbijao težnju za postajanje nečim drugačijim od čovjeka, pri čemu je u prvom redu mislio na čovjekovo postajanje bogom, uz prihvaćanje devize »sve je dopušteno«. Tek je pobuna, koja proizlazi iz apsurdna i unatoč njemu, osnova za stvaranje etičkih načela, kao što su načela granica i solidarnosti.

U ciklus pobune spadaju drame *Opsadno stanje* (1948) i *Pravednici* (1950), u kojima se Camus usmjerio na totalitarističke režime i problematizaciju revolucije, posebice pod vidom zanemarivanja etičkih načela u svrhu ostvarivanja određenog cilja. Nasuprot tome, smatrao je da istinska pobuna u vremenu vladanja velikih ideja pojedincu vraća dostojanstvo te odbija da se pojedinca u ime tih ideja koristi kao sredstvo. U navedenim dramama Camus je tematizirao i svijet koji je lišen smisla te nalagao izgrađivanje vlastitih vrijednosti i smisla da se pobuna ne bi vratila u apsurd, protiv kojeg je inicijalno izbila. Stavovi koje je izrazio u tim dramama usko su povezani i s Camusovim temeljnim filozofskim djelom *Pobunjeni čovjek* (1951), zbog čega je njihovo sagledavanje nepotpuno bez potkrepe idejama iz navedenog djela. Konačno, u izlaganju ću obraditi i probleme s kojima se susreću Camusovi etički stavovi te ispitati mogućnost izgradnje jedinstvene etike koja se osniva na konceptu pobune.

MARTINA IVANKO

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Etička i politička dimenzija obitelji Corleone u romanu *Kum* Marija Puza

Opsežan opus Marija Puza (1920–1999) obilježen je kriminalističkim romanima koji prate razvoj i propast mafijaških obitelji. Jedan od tih romana je i *Kum (The Godfather)*, koji je objavljen 1969. godine i po kojem je snimljen istoimeni kulturni film. Roman kronološki prati događaje i odnose u mafijaškoj obitelji Corleone, na čijem je čelu otac Vito Corleone, poznat kao kum. U tom romanu Puza je vjerno prikazao politički utjecaj koji je mafija sustavno širila u prvoj polovici 20. stoljeća te je čitateljima približio etički kodeks koji je mafija donijela sa Sicilije.

Već u prvoj knjizi svoje *Nikomahove etike* Aristotel je naglasio neraskidivost veze između etike i politike. Etička dimenzija tog djela, točnije pojam *najviše dobro*, očituje se i u sustavnom razmatranju pojma *državništva*, na što je Aristotel izravno ukazao: »pa iako je poželjno i dobro samo za pojedinca, ljepše je i božanskije postići ga narodu i državama. Budući je takav cilj našeg istraživanja, ono je stanovito državništvo.« Na sličan način moguće je čitati i Puzova *Kuma*. Ukoliko mafijašku obitelj Corleone, ali i druge njujorške mafijaške obitelji, shvatimo i promotrimo kao međusobno povezane autonomne političke jedinice, nametnut će se istraživanje prisutnosti etike i politike u mafiji. Obitelj Corleone, promatrana sa stajališta jedne autonomne političke jedinice, ima svoj, doduše nepisani, ustav, koji se očituje kao talijanski kodeks časti i šutnje, zatim svojeg vladara i pripadajuća politička tijela. Nadalje, velik dio romana zauzimaju odgoj i uloga članova šire ili uže obitelji. Kao teorijsku podlogu za analizu tog dijela romana koristit će se

Platonovom *Državom*, odnosno dijelovima u kojima je Platon opisao odgoj dječaka u idealnoj zajednici. U svojem izlaganju nastojat ću predstaviti taj kodeks, političke veze i igre kojima roman obiluje te pokazati na način kojim mafijaške obitelji ostvaruju i ono što smatraju najvišim dobrom.

Cilj izlaganja jest predstaviti obitelj Corleone kao jednu državu, pokazati načine na koje funkcionira te etičke i političke pojmove iz romana pokušati usporediti s pojmovima koji se nalaze u Aristotelovoj *Nikomahovoj etici*, zatim povezati odgoj sinova, dakle potencijalnih kumova, i ostalih članova mafijaške obitelji s odgojem koji je Platon izložio u svojoj *Državi*.

MARIJANA JOSIPOVIĆ

studentica 1. godine diplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet Zagreb, Sveučilište u Osijeku

Filozofska sastavnica u romanu

***Bijeg* Milutina Cihlara Nehajeva**

Milutin Cihlar Nehajev (1880–1931), hrvatski književnik i novinar, jedan je od najznačajnijih predstavnika hrvatske moderne. Pisati je počeo kao vrlo mlad, a okušao se u brojnim književnim vrstama: esejima, dramama i romanima. Njegov roman *Bijeg* iz 1909. godine, koji ima podnaslov *Povijest jednog našeg čovjeka*, ocijenjen je kao jedan od boljih hrvatskih modernističkih romana. Nehajev je u njemu opisao životni put Đure Andrijaševića, kako je nazvao glavnog protagonista romana. Iznoseći njegova razmišljanja, njegove opise okoline, a onda i njegov odnos prema svijetu, Nehajev je u romanu izložio različite filozofske stavove.

U izlaganju ću se usmjeriti na filozofsku sastavnicu romana *Bijeg*. Na njegovu početku Nehajev je prikazao poimanje svijeta koje se temelji na čistoći i nevinosti okoline. Ipak, takvo poimanje svijeta promijenilo se u svijesti Đure Andrijaševića, i to zbog njegovih spoznaja, kao i zbog utjecaja okoline. Promjena u poimanju svijeta utjecala je na njegovo razumijevanje života, o kojem je smatrao da je u »cijelosti nizak i ružan«. Nehajev je u *Bijegu* na nekoliko mjesta propitivao smisao života, zbog čega se može zaključiti da taj roman obrađuje egzistencijalističke teme. Primjerice, Andrijašević se brinuo tek za to »kako će provesti sutrašnji dan bez dosade«. Česta promišljanja o mogućnostima promjene i stabilnosti, dovela su ga do zaključka da stagniranje rezultira indiferentnošću prema životu. Takve misli u romanu povezane su s motivima straha i smrti, što je Andrijaševića nagnalo na moguće rješenje problema, a to je bio bijeg: »Pobjeći, pobjeći, bila mu je jedina misao.« Želja za bijegom utjecala je i na njegov odnos s okolinom, koji je Nehajev prikazao negativno. Usprkos tome, Nehajev je zaključio da bijeg nije moguć u potpunosti, jer je Andrijašević bježao od ljudi, ali ipak nije mogao »pobjeći od sebe samoga.« Zbog tih razloga, Andrijašević si je naposljetku oduzeo život.

ANTONIO JURAČIĆ

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije i kulturne antropologije
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zadru

Književnost u svrsi manifesta filozofije

Cilj izlaganja je pobliže objasniti svrhu pisanja hibridnog teksta. U njemu se filozofija i književnost prožimaju u težnji prema estetiziranom idealu umijeća lijepog pisanja, dok se istodobno nudi filozofska problematika koju je nužno analizirati. Takav je stav za neke svjetonazore unutar filozofskog obzora šokantna propozicija, zbog čega dolazimo do polariziranih ideala u smislu uopćavanja nekakvog filozofskog koncepta ili sustava. Jedan svjetonazorski ideal zagovara ideju čisto funkcionalnog teksta, koji je jasan i razgovijetan, bez previše uljepšavanja i digresija, točnije simboličkog okolišanja. Drugi pak ostavlja pozamašniji prostor za izražavanje, ali samim time i slojevitiji tekst, koji nerijetko može biti podložan pogrešnim interpretacijama. Naravno, pritom nisu isključivo različite polazišne točke po tom pitanju dovele do rascjepa unutar poimanja metodologije spisateljstva filozofskih djela u širem smislu. Premda prva skupina filozofa posjeduje neke uvjerljive argumente, različiti epistemološki modusi spoznavanja, shvaćanja i pisanja uvjetuju, unutar različitih kategorija filozofije, tekstove različitog formata. Povijest filozofije ukazuje nam na neke primjere u kojima je književno djelo uspješno poslužilo kao kohezivna uvodna literatura koja je u daljnjim filozofskim djelima potanko pojašnjena. Vjerojatno su najpoznatiji primjeri takvih autora Camus i Sartre, premda ta tradicija unutar frankofonog filozofskog područja seže još u vremena Rousseaua i Voltairea. Njemačka, primjerice, u svojim redovima ima Hegela i Nietzschea, koji također nisu, premda su pripadali različitim pravcima, zastranjivali od pisanja književnim stilom. Svi navedeni filozofi pripadaju antologijama filozofije, no moramo se zapitati što je s takvim oblikom pisanja u današnjoj filozofiji te može li on još uvijek živjeti u svojem punom sjaju unutar relevantnih paradigmi 21. stoljeća?

BARBARA KALAUZ

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije
te hrvatskog jezika i književnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Pjesnik u oskudno vrijeme

Martin Heidegger se u svojem djelu *Čemu pjesnici* pitao čemu pjesnici u ovo oskudno vrijeme, te koja je njihova svrha. Pojavom trojice jedinstvenih, misleći pritom na Dioniza, Krista i Herakla, svijet je zahvatilo razdoblje takozvane *svjetske noći*. Heidegger je pokušao ponuditi prikaz takva stanja, a spominjao je nedostatak boga i bezdan koji svijet vode u pesimizam. U takvom mračnom dobu našao se pjesnik. Heidegger je smatrao da biti pjesnik u oskudno vrijeme znači biti na tragu odbjeglih bogova koji se nemaju gdje vratiti, jer su zaboravljeni. Pjesnik svojim pjesnikovanjem unosi tračak svijetlosti u Ponoć, najmračnije vrijeme *svjetske noći*. Za pjesnika Rainera Mariu Rilkea pjesništvo je bilo stvar mišljenja. Odvažiti se ili staviti u igru u srednjem je vijeku značilo staviti na vagu i ovisno o učinku, vaga bi preteгла na jednu ili drugu stranu. Pojam *svjetske noći* mogao bi se ticati i pjesnika koji u oskudno vrijeme ima tešku zadaću, a koja se sastoji od toga da mora bogovima prirediti ognjište kod zemaljskih, dakle grešnih ljudi. Pjesnik ima takav zadatak u vrlo nezahvalnim uvjetima, a njegova sudbina ovisi o tome hoće li njegovo pjesnikovanje doprijeti do onih kojima se obraća. Njegova odvažnost stavlja uteg na spomenutu vagu. Jedan od temeljnih pojmova Rilkeova pjesništva jest *otvoreno*. Svjetsko je otvoreno sâmo. Ta bi se teza mogla razložiti tako da se promisli o pojmu *otvoreno* i primjeni u razdoblju u kojem nedostaju prave vrijednosti, dakle onda kada je pjesnik u svemu različit od mnoštva, osim po tome što je biće koje se odvažuje. Heidegger o tom vremenu iznosi svoje negativno stajalište, ali i rješenje. Ljudi ni u tom vremenu nisu potpuni, iako nedostaje božanska ruka. Pjesnik ima moć odagnati tamu i vratiti im svijetlo, uz istinito slušanje drugih. Njemu je podareno čuti i vidjeti ono na što su drugi zaklopili oči i pokrili uši, ali kako ga drugi doživljavaju i prepoznaju li uopće koja je njegova zadaća? Žele li ga drugi uopće čuti?

IVAN KRIŽEVAC

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije

te engleskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Filozofija politike u djelima Johna Ronalda Reuela Tolkiena

John Ronald Reuel Tolkien, jedan od najutjecajnijih pisaca fantastike, obilježio je književnost 20. stoljeća. Od objave prvog dijela trilogije *Gospodar prstenova* 1954. godine, njegov rad privlači različite književne kritičke analize političkih elemenata, poput marksističke i feminističke analize, kao i kritički pogled na koncept rase i rasnih odnosa. U svojem izlaganju pokazat će da *Gospodar prstenova*, premda nije primarno politička alegorija, niti je njegov primarni cilj izražavanje Tolkienovih političkih stavova, ipak sadrži stavove koji ne spadaju u čisto estetsku stranu njegova djela, nego se mogu promatrati i sa stajališta filozofije politike. Smatram da su upravo ti stavovi važni za potpuno razumijevanje te trilogije. Prijelaz s ruralnog na urbani način života, nova državna ustrojstva i socijalna previranja vezana uz njihovu promjenu, promjena odnosa čovjeka prema prirodi u kojem se priroda svodi na sredstvo za stvaranje resursa i odnos pojedinca prema društvu, teme su kojima se Tolkien bavio u *Gospodaru prstenova*. On ih je smatrao negativnima, zbog čega ih je kritizirao u svrhu oslobađanja prostora za drugačiji pristup svijetu. Tolkien je u *Gospodaru prstenova* iznio pogled na svijet prožet utjecajem germanske mitologije izmiješan s kršćanstvom, poput onog prisutnog u djelima staroengleske književnosti, što je ujedno bilo područje kojim se Tolkien bavio cijeloga života. *Gospodar prstenova* nikako nije trivijalno književno djelo namijenjeno zabavljanju čitatelja, jer u sebi sadrži Tolkienovu kritiku društva i kritički pogled na utjecaj tehnoloških i socijalnih promjena tijekom 19. i 20. stoljeća te njihovu moguću alternativu.

ANA KRŽIĆ

studentica 2. godine diplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Elementi Heideggerove filozofije u romanu

***Na rubu pameti* Miroslava Krleža**

Miroslav Krleža zasigurno je, kao jedan od najvećih intelektualaca i književnika 20. stoljeća, bio u tijeku s napretkom znanosti, posebice filozofije, sociologije, psihologije te politike. Brojni radovi napisani su o utjecaju nekih od najvećih filozofskih umova tog vremena na Krležina djela. Neizostavni Friedrich Nietzsche, Jean-Paul Sartre, Albert Camus i Søren Kierkegaard svojim su filozofskim djelovanjem izmijenili čitavu spoznajnu sliku svijeta, dajući novi uvid u čovjeka i njegovo djelovanje u svijetu. Može se reći da je veći dio Krležina opusa izniknuo upravo na izvrsnom shvaćanju, prepoznavanju i implementiranju osnovnih filozofskih ideja spomenutih filozofa. Međutim, rijetko se spominje neizravan utjecaj Martina Heideggera, jednog od najvećih njemačkih filozofa, na Krležin rad.

Roman *Na rubu pameti* pisan je u prvom licu jednine, dajući nam potpuni subjektivan prikaz radnje, zapravo pripovjedačev autoportret, čime je Krleža ušao u europsku književnost, parirajući Jamesu Joyceu i Marcelu Proustu, odmičući zapravo od vanjskog i uvodeći nas u unutarnji svijet likova, i to bilo onih glavnih bilo sporednih. Takvo djelovanje zapravo i jest jedan od načina prepoznavanja i elemenata njemačke misli, posebice Heideggerove, dajući nam uvid u shvaćanje tubitka u potpunosti, uvodeći nas u svijet subjekta i njegove svijesti, koja je najsličnija fenomenološkoj misli Edmunda Husserla, Heideggerova učitelja.

Krleža možda eksplicitno nije uveo takav vid referiranja na filozofe kao Heidegger, no u tom subjektiviziranju i uvođenju autoportretiranja vidljivo je vraćanje na ono vlastito, Heideggerovo ja ili tubitak. Jednako tako, takvo autoportretiranje donosi nam i vid vremenitosti, retrospekcije koja za

Heideggera čini jedno od osnovnih obilježja bitka ili vlastitog ja. Bez tog elementa Krležina priča manje bi vjerno prenosila unutrašnjost građanskog društva. Čineći je vremenitom, retrospektivnom, daje nam se mogućnost da vidimo bitak društva, njegovu nutrinu, vlastitost ili podređenost masi, kako bi to naveo ruski filozof Berdjajev, pokazuje nam kako se u odnosu s drugima, u ovom slučaju društvom, ostvaruje i sâm lik, od prvotnog podređivanja društvu i konvencijama, pa do spoznaje i revolta. Krležin roman označava putovanje bitka prema vlastitoj spoznaji, otkrivanju tubitka ili brige i skrbi za samog sebe, što je jedna od karakteristika Heideggerove filozofije.

U svojem izlaganju iznijet ću analizu romana *Na rubu pameti*, koji neki teoretičari književnosti smatraju Krležinim najboljim romanom, pri čemu ću upozoriti na prisutnost elemenata Heideggerova promišljanja jezika, potom na utjecaj Heideggerova fenomenološkog rada na stvaranje likova u Krležinu romanu, zatim na sličnost njihova razumijevanja odnosa života i smrti, a naposljetku i na podudarnost njihovih poimanja smislenosti materijalnog svijeta.

LANA LONČAR

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Nietzscheovo vječno vraćanje jednakog u Kunderinu romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja*

Misao o *vječnom vraćanju jednakog* prikazuje Nietzscheovo poimanje vremena, u kojem prošlost, sadašnjost i budućnost postaju stalno *sada*. Vrijeme se sabire u jednoj točki i tako postaje vječno. Za Kunderu je učenje o vječnom vraćanju jedino koje može dati težinu životu. Ta misao prisutna je u njegovu romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja* kao najveći teret u životu, a Kundera se pitao je li težina doista tako strašna, a lakoća divna. Sama pomisao da će se neki događaji vječno vraćati, u nama izaziva najveći teret i izgubljenost, ali Kunderini likovi uspijevaju dočarati težinu kao sliku naintenzivnije ispunjena života. Što je teret teži, naš život postaje stvarniji i istinitiji.

Tereza je bila suočena s najtežim teretom koji žena može podnositi, a to je nevjera muškarca kojeg voli. Koliko god Tomaš ponavljao da neće biti nevjeran, prevare su se vječno vraćale. No, unatoč tom teretu, Tereza nikada nije bila tako ispunjena, njezin trenutak nikad nije dobio toliko na važnosti kao onaj koji provodi s Tomašem. Upravo značenje tog trenutka Nietzsche je isticao mišlju o *vječnom vraćanju jednakog*. On je rekao da je trenutak vremenska točka sadašnjosti, u kojoj se budućnost i prošlost susreću i prelaze jedna u drugu, ali se pritom i odvajaju. Shvatimo li vrijeme kao krug, budućnost i prošlost stapaju se u jedno: u sadašnjost. Nietzsche nas je upozorio da trebamo spasiti oštrinu i težinu tog sadašnjeg trenutka, da trebamo egzistirati u njemu, spoznati da smo u vremenu i da je ono u nama. Tereza i Tomaš nam dokazuju da su ti bezvremeni trenuci prave epohe u životu. Kundera je smatrao da se oni trebaju vječno vraćati, jer je život koji se više ne vraća sličan sjeni, bez težine je i unaprijed mrtav. Ono što se događa samo jednom, kao da se nikad nije dogodilo. Ako čovjek može živjeti samo jedan život, to je kao da uopće ne živi.

IVANA MAJKSNER

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije
te hrvatskog jezika i književnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

**Uzdizanje umjetnosti iznad sebe same:
Goetheov *Faust* i Hegelovo poimanje ideala ljepote**

Temelj je mojeg izlaganja pokušaj pronalaska konkretnog umjetničkog djela koje bi odgovaralo određenjima koja je za ideal ljepote iznio Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831). Pogodnim za analizu nametnuo se dramski spjev *Faust* Johanna Wolfganga Goethea (1749–1832), koji je Hegelov suvremenik. Hegel je isticao osobitost romantičarske forme umjetnosti kao ideala ljepote, kao i uzvišeni položaj poezije, točnije književnosti unutar sustava pojedinih umjetnosti. Za romantičarsku formu umjetnosti Hegel je tvrdio da je ona uzdizanje umjetnosti iznad sebe same, a njezinim je predmetom smatrao slobodnu konkretnu duhovnost, koju je Goethe u *Faustu* slikovito prikazao posredstvom likova Mefistofelesa i Fausta. Goethe je zadovoljio i Hegelove zahtjeve po pitanju ostvarenja umjetničke originalnosti, a u liku Fausta zadovoljen je i zahtjev za otkrivanjem uzvišenih interesa duha i volje, koji se očituje u prikazivanju prave dubine duše putem umjetnosti.

Iako ograničena osjetilnim, umjetnost se putem duhovnosti uzdiže prema višim stupnjevima apsolutnog duha, kao što se i Goetheov tjelesno ograničeni Faust uzdiže izvan granica ovozemaljskog. Tematika Goetheova *Fausta* djelomično se može poistovjetiti s nekim idejama Hegelove filozofije, primjerice s idejom o smislu umjetnosti, s njegovim razumijevanjem ideala ljepote te s težnjom duha da dostigne stupanj apsolutnog. Poput Hegelova duha, Faust u Goetheovu djelu traga za spoznajom. Originalnost umjetničkog djela ostvaruje se, tvrdi Hegel, putem nadahnuća umnošću sadržaja

koji je u sebi istina. Time umjetnost dostiže ideal ljepote. Sadržaj Goetheova *Fausta* nadahnut je mišlju o umnom: Faust traga za zadovoljenjem svojih intelektualnih potreba, točnije za istinitom spoznajom. Zbog toga smatram da Goetheov *Faust* svojom formom, žanrovskim određenjem, pripadnošću književnom razdoblju romantizma, originalnošću i idejom, predstavlja ideal ljepote kakvim ga je odredio Hegel.

JOSIPA MARIJANOVIĆ

studentica 2. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Filozofija u bajci i bajka u filozofiji na primjeru djela *Mali princ*

Koja je razlika između stvarnosti i mašte? Koja je razlika između filozofije i bajke? Stoji li filozofija unutar bajke u pozadini kao kakav trag racionalnosti i realnosti ili pak mašta u filozofiji služi tek kao podloga po kojoj ćemo dati da bismo došli do biti bajke? Postoji li uopće razlika u spoznaji između odraslog i dječjeg uma? Što nam govori iskustvo prožeto kreativnošću, a što pak ono »odraslo«, koje se nerijetko stapa u monotoniju života koji živimo? Može li iskustvo ograničiti našu maštu?

Djelo *Mali princ* zaista bi moglo odgovoriti na neka od filozofskih pitanja, ali i na ona pitanja s kojima se susrećemo svakodnevno. Istih su se pitanja dotaknuli i filozofi, kojima je cilj bio razlučiti maštu od vjerovanja ili barem objasniti utjecaj navike iz iskustva. Navika je, navodi David Hume (1711–1776), »veliki vodič ljudskog života.« Međutim, u djelu *Mali princ* francuski je pisac Antoine de Saint-Exupéry (1900–1944) zaključivanje iz navike, koje dokida maštu u čovjekovu razmišljanju, pripisao »odraslima«. Govoreći o svojem crtežu kraljevske boe koja guta slona, Saint-Exupéry je ponudio sliku zaključivanja i spoznaje pojedinca iz mašte. Takvu sposobnost pripisao je dječjem umu, govoreći da »odrasli nikada sami ništa ne shvaćaju i klincima je muka uvijek im sve iznova pojašnjavati.« Koliko se god apsurdno činilo, Saint-Exupéry uspio je obuhvatiti neke odgovore na pitanja koja su temeljna u okviru filozofije, ponajprije epistemologije, ali i etike. Cilj mojeg izlaganja nije usmjeren na pojedinačni nauk određenog filozofa ili rad književnika, već ću uz pomoć bajke *Mali princ*, koja je danas navodno namijenjena čitateljima dječjeg uzrasta, pokušati probuditi svjetonazor djeteta u nama, da bismo lakše shvatili ono »bajkovito« u filozofiji i obrnuto.

ZRINKA MARIJANOVIĆ

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Filozofija marksizma kao apsurd u Kunderinu romanu *Šala*

Milan Kundera jedan je od najpoznatijih češko-francuskih književnika. Pripadao je generaciji mladih Čeha pridruženih vladajućoj Čehoslovačkoj komunističkoj partiji, iz koje je zbog svoje »antipartijske djelatnosti« bio isključen. To ga je nadahnulo da 1967. godine napiše roman *Šala*.

Kundera se u *Šali*, koja je, inače, bila njegovo prvo djelo, usmjerio na osvetu bivšeg studenta Ludvíka, koji je, a da bi impresionirao kolegicu, na razglednicu napisao sljedeće: »Optimizam je opijum za narod. Zdrava atmosfera zaudara na glupost. Živio Trocki!« Zbog toga je bio izbačen s fakulteta i iz partije te završio na prisilnom radu u rudniku. Tim zapisima htio je na ironičan način ukazati na to da je ljudska svijest tada bila potlačena i da je »iskrivljena ideologija« bila samo opijum, koji je udaljen od bilo kakvog optimizma. Izlazak iz takva stanja moguće je uočiti u postupcima glavnog protagonista romana, dakle Ludvíka, koji se pojavljuje u obliku pojma *proletarijat*. Apsurd se sastoji u tome što su akteri zaslijepljeni ideologijom u koju vjeruju da je za njih najbolja. No, apsurd se očituje i u naslovu romana: zbog svoje šale Ludvík biva isključen iz partije. Dakle, filozofija politike, u ovom slučaju filozofija marksizma koja vlada u partiji, nalaže da partija na vlasti predstavlja najvišu vlast diktature proletarijata.

U izlaganju ću ukazati na poveznicu između književnosti i filozofije te prikazati razloge i bît njihove povezanosti. No, kao što sugerira i naslov, u izlaganju ću ukazati i na to da je Kundera u svojem romanu *Šala* filozofiju marksizma sagledavao kao orijentaciju koja obiluje apsurdnim obilježjima.

ŽELJKA METESI DERONJIĆ

Institut za filozofiju

Filozofija u pjesništvu

Pavla Vuk-Pavlovića

Pavao Vuk-Pavlović (Koprivnica, 1894 – Zagreb, 1976) jedan je od zapaženijih mislilaca koji su svojim radom i djelom obilježili hrvatsku filozofsku misao 20. stoljeća. Njegov filozofski doprinos izuzetno je snažno izražen u području spoznajne teorije, filozofije odgoja i estetike. Značajan segment njegovih promišljanja čini osobita, po mnogima originalna, filozofija vrednota, zatim etika i religija, ali i pitanja koja se tiču politike, čovjeka, civilizacije, kulture i povijesti, koja su naročito naglašena u njegovu literarnom radu. Dok su Vuk-Pavlovićeve teorijska djela predmetom ozbiljnih, ali nikako ne i dovršenih znanstvenih istraživanja, njegovoj pjesničkoj misli tek predstoje podrobna estetička analiza i valorizacija.

Vuk-Pavlović je u Skopju 1964. godine objavio dvije pjesničke zbirke pod naslovima *Zov* i *Razvaline*, a 1976. godine je u Zagrebu objelodanio zbirku od 555 aforizama u stihu naslovljenu *Usplahireni stihovi*. Zbirka *Zov*, posvećena sinu Stanimiru, sastavljena je od 111 pjesama, odnosno *rijeka* i podijeljena je na šest ciklusa: »Čedu« (1.–2. rijek), »Vremenima« (3.–6. rijek), »Čovjekolikome« (7.–28. rijek), »Očovječenome« (29.–54. rijek), »Čovječnome« (55.–84. rijek) i »Čovjeku« (85.–111. rijek). Njegova zbirka *Razvaline* sastoji se od 33 soneta, u kojima se Vuk-Pavlović prisjeća događaja iz 1963. godine, kada je Skopje zadesio velik potres.

Vuk-Pavlovićeve djelatnost obilježava iskrena i duboka briga za čovjeka i društvo u cjelini. Ta istančana senzibilnost i preuzeta odgovornost za čovječanstvo odražava se i u njegovu pjesničkom opusu, u kojem je oštroumno analizirao zbivanja i probleme svojeg doba. Upozoravajući na sve opasnosti koje donosi gubitak čovječnosti i temeljnih kršćanskih vrednota, Vuk-Pavlović je svojom poetskom riječju uzdizao ljubav kao glavni smisao i putokaz u ljudskom životu. Upravo je ljubav, pojmljena kao snažna moć koja

»upravlja duh za tišine«, temeljna poruka njegova pjesničkog umovanja. Za razliku od tmurnih tonova koji prevladavaju u zbirkama *Zov* i *Razvaline*, zbirka *Usplahireni stihovi* na duhovit i poučan način analizira čitav niz i danas aktualnih tema, kao što su, primjerice, politika, mudrost, glupost, dobro, zlo, taština, ljubav, ljepota, zloba i mržnja. Osim literarne vrijednosti, Vuk-Pavlovićeve pjesničke zbirke imaju i filozofsko značenje, zbog čega ih bismo ih trebali čitati kao sastavni dio njegova filozofskog opusa.

NIKOLINA MIJATOVIĆ

studentica 2. godine diplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Određenje rodnog identiteta u djelu *Kako ga je priroda stvorila* Johna Colapinta

Biografski roman *Kako ga je priroda stvorila: Dječak kojega su odgajali kao djevojčicu* (*As Nature Made Him: The Boy Who Was Raised as a Girl*) djelo je kanadskog novinara i pisca Johna Colapinta objavljeno 2000. godine. U njemu je opisan život braće blizanaca Brucea i Briana Reimera, koji su zbog medicinskih poteškoća u osmom mjesecu života poslani na rutinski zahvat cirkumcizije. Budući da je operativni zahvat obavio nestručan liječnik, jednom blizancu oštećeno je spolovilo. Želeći ispraviti učinjenu grešku, roditelji su odlučili Brucea poslati na operaciju promjene spola i odgajati ga kao djevojčicu Brendu. Međutim, Brenda se nije uspjela uklopiti u ulogu djevojčice te je neprestano pokazivala stereotipno »muško« ponašanje. Saznavši način kojim je postala djevojčicom, Brenda se u šesnaestoj godini podvrgnula operaciji promjene spola, nakon koje je postala David.

Potaknut »slučajem blizanaca«, Colapinto je u djelu kritizirao rodnu teoriju, prema kojoj je oblikovanje rodnog identiteta uvjetovano društvom i društvenim praksama. Naime, tvrdio je da je rod isključivo biološki konstrukt. Colapintovu stavu suprotstaviti će stav rodne teoretičarke Judith Butler, opisan u djelu *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta* (*Gender Troubles: Feminism and the Subversion of Identity*) objavljenom 1990. godine. Butler je iznijela teoriju performativnosti roda, prema kojoj je rod društveni konstrukt koji nastaje ponavljanjem raznih stiliziranih činova.

Cilj mojeg izlaganja sastojat će se od prikaza složenosti oblikovanja rodnog identiteta na »slučaju blizanaca« opisanog u Colapintovu djelu. To će učiniti komparativnom analizom dviju suprotnih teorija oblikovanja rodnog identiteta: konzervativne teorije Colapinta i teorije performativnosti roda Butler.

MILOŠ MILADINOV

student 1. godine master studija filozofije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dijalog mišljenja i pevanja u Hajdegerovoj poznoj filozofiji

O Hajdegerovu okretu ka pesništvu govoriću s obzirom na problem jezika i problem bivstvovanja. Jedna od vodećih tema Hajdegerove poznije misli bio je fenomen jezika. Hajdeger je jezik odredio kao »kuću bivstvovanja«, što podrazumeva da ispitivanje jezika predstavlja uslov mogućnosti za zadobijanje pozicije sa koje je uopšte moguće govoriti o, prema Hajdegerovu sudu, fundamentalnom pitanju filozofije: o bivstvovanju. Za razliku od ustaljenog shvatanja jezika kao resursa, dakle kao pukog sredstva komunikacije karakterističnog za doba tehnike, u pesništvu bismo mogli, tvrdi Hajdeger, uočiti kako jezik dolazi do reči, kako reči dolaze do kazivanja ili, tačnije, kako u pesništvu jezik postaje fenomenalno vidljiv. Stoga je, budući da ophođenje prema jeziku ni u slučaju mišljenja, a ni u slučaju pevanja, nije odnos zasnovan na pukoj instrumentalizaciji, moguće govoriti o blizini mišljenja i pevanja. Drugim rečima, pitanje o bivstvovanju jeste fundamentalno pitanje mišljenja, a jedan od neophodnih uslova da bi se to pitanje uopšte postavilo, jeste zadobijanje slobodnog odnosa prema jeziku, dakle dopuštanje jeziku da kazuje. Upravo zbog toga mišljenje može u pevanju pronaći relevantnog sagovornika.

Drugi, suštinski, razlog Hajdegerova bavljenja pesništvom leži u pesničkom zahvatanju bivstvovanja. Prema Hajdegerovu mišljenju, pesništvo nije niti izraz duše svojstven određenoj kulturi, niti proizvođenje predmeta u kojem se estetski uživa. Naprotiv, pesništvo bismo trebali razumeti kao »izdržavanje znakova koji dolaze od bogova« i kao »zasnivanje bivstvovanja«. To znači da pevanje i mišljenje imaju isti intencionalni predmet, ali ga ne zahvataju na isti način i upravo zato što nisu isto, a govore o istom, među njima može doći do produktivnog dijaloga.

NEVENA NIKOLIĆ

studentica 4. godine osnovnih akademskih studija filozofije
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

NEMANJA ĐORĐEVIĆ

student 1. godine master akademskih studija socijalne psihologije
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Estetsko u filozofskom i filozofsko u književnom tekstu
Žan-Pol Sartra iz perspektive filozofije
i psihologije umetnosti

Neretko se dešava da u delima lepe književnosti prepoznamo filozofsku podlogu. Pisac prilikom pripovedanja zauzima određeni stav prema svetu. U osnovi priče stoji piščeva interakcija sa svetom. Njegova je priča reakcija na svet i dešavanja u njemu. On svojim delima opisuje, objašnjava ili pokušava da utiče na svet. Veza između lepe književnosti i filozofije time je uočljivija. U ovom izlaganju problematiziraćemo odnos između književnog i filozofskog dela (književnog i filozofskog u delu) francuskog filozofa egzistencijalizma Žan-Pol Sartra. Pošto su filozofi egzistencijalizma poznati i kao pisci proznih tekstova, to nam daje prostora za upoređivanje njihovih književnih i filozofskih dela. U tu smo svrhu upotrebili delo iz lepe književnosti *Mučnina* i delo iz filozofije *Biće i ništa*. Problemu ćemo pristupiti iz perspektive filozofije i psihologije umetnosti, kao i iz perspektive koja književnost vidi kao mogućeg nosioca filozofske vrednosti. Takođe ćemo se baviti time da li i u kojoj su meri dela iz lepe književnosti filozofski relevantna. Da li lepa književnost može da bude filozofski medijum i, ukoliko može, u kojoj meri? Takođe, zastupaćemo tezu da u filozofskim delima ima estetskog, bar na nivou subjektivne procene.

U oba navedena dela Sartr govori i o ponovnom uspostavljanju jastva, što je bio tematski kriterijum po kome su ujednačeni izdvojeni pasusi upotrebljeni za estetsku procenu. Uzorak za tu procenu činilo je po trideset studenata osnovnih studija filozofije te srpskog jezika i književnosti. Za estetsku procenu korišćene su Berlajnovе sedmostepene skale semantičkog diferencijala. Pored njih, od ispitanika je zahtevano da procene sličnost između ta dva teksta na jednoj takođe sedmostepenoj skali. Posebna pažnja obraćena je na razlike u proceni između grupa, pre svega u njihovim razlikama na predmetima merenja aktiviteta, potencije i evaluacije. Rezultati su interpretirani u skladu sa Berlajnovom teorijom.

IVAN PEOVIĆ

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije i povijesti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Rawlsov nauk o pravednosti iz perspektive stripovskog junaka Batmana

U svojem izlaganju bavit ću se pitanjem pravednosti kakvu je postavio američki filozof John Rawls. Za predmet svojeg izlaganja uzet ću najpoznatijeg junaka s granice književnosti i filma: Batmana (Bruce Wayne).

Za početak ću iznijeti Aristotelovu odredbu pravednosti, koju ću primijeniti na Batmanovo djelovanje. Naime, Aristotel je pravednost odredio kao zakonitu i jednaku. Batman, koncept Boba Kanea i Billa Fingera, stripovski je junak iz grada Gotham koji se obračunava s kriminalom. Batman je također i milijarder Bruce Wayne, a upravo zbog njegove dualnosti moći ću sagledati Rawlsov koncept *vela neznanja*, *nulte pozicije* i *društvene pravednosti*. Nakon toga, propitat ću i njegovo stajalište da je pravednost jednaka pravičnosti. Njegova ću djela usporediti s djelima drugih likova DC-ova svijeta, primjerice s djelima Batmanova protivnika Azraela. Da bih sagledao Batmanovo djelovanje, služit ću se stripovima i Rawlsovim djelima, pri čemu ću propitkivati etablirane sisteme pravednosti.

Naposljetku ću pokušati dati odgovor na pitanje: je li Batman pravedan? Osim toga, ponudit ću odgovor i na sljedeće pitanje: je li građanin, ukoliko uzme zakon u svoje ruke, u stanju postupiti pravedno i u kojim slučajevima? Upravo tim propitkivanjem teorije pravednosti provjerit ću kada pravednost prestaje, točnije kada naše djelovanje nije pravedno.

VALENTINA PERIŠIĆ

studentica 2. godine diplomskog studija filozofije i povijesti umjetnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Marulićeva filozofija odgoja u *Juditi* i *Davidijadi*

Hrvatski renesansni mislilac Marko Marulić (1450–1524) napisao je i epove *Juditu* te *Davidijadu*. *Juditu* je napisao 1501. godine, i to u »versih harvacki«. Taj ep, koji je prvi put objavljen 1521. godine, sastoji se od šest pjevanja o udovici Juditi, koja je svojom hrabrošću spasila rodni grad Betuliju. *Davidijadu* je napisao na latinskom jeziku, i to najvjerojatnije 1517. godine. Taj ep, koji je prvi put objavljen 1954. godine, sastoji se od četrnaest pjevanja u kojima je prikazan život židovskog kralja Davida.

U izlaganju ću se usmjeriti na Marulićeva promišljanja o odgoju u *Juditi* i *Davidijadi*. Naime, Marulić je u *Juditi* o odgoju pisao već u uvodu, a onda kada je izvijestio da taj ep piše na hrvatskom jeziku zato što je odlučio »nasli dovati hitrost ditce one ki o mlado(m) litu starijih svojih darijući [...] umitel- no naprave dar svoj, da zloćudo loveći povekše uzdarje.« Uz to, *Judita* je ep koji je prožet brojnim odgojnim primjerima temeljenima na biblijskim odno- sima roditelja i djece. U *Davidijadi* je, pak, problematika odgoja zastupljena na barem tri mjesta: u drugoj, devetoj i trinaestoj knjizi. Pritom je sagedana kao dužnost roditelja da »sveto odgoje vlastitu djecu« i da im odaberu pri- mjerene učitelje, jer na mlade, naglašava Marulić, »utječe ljeta više što oči vide, no uho što prima u sebe«, budući da »kakve primjere vidi i pouke upije u se izmala čovjek mlad, kad odraste takav će i bit.« Iz izlaganja će stoga uslijediti da je Marulić u *Juditi* i *Davidijadi* filozofiju odgoja promišljao kao disciplinu koja se zasniva na učenju po primjerima, dok je odgoj razumijevao kao proces koji se zasniva na etičkim odredbama.

HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ

apsolvent diplomskog studija filozofije i pedagogije

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Filozofska sastavnica u noveli *Sloboda* Janka Polića Kamova

Janko Polić Kamov (1886–1910) napisao je novelu *Sloboda* u srpnju 1909. godine, a koja je prvi put objavljena 1930., dakle točno dvadeset godina nakon piščeve smrti. U tu novelu ugradio je brojne autobiografske podatke, kao i vlastita promišljanja. Potvrde o tome pruža i nekoliko izvora: Kamovljeva obimna korespondencija s braćom i sa suvremenicima, primjerice s Mijom Radoševićem (1884–1942) i Antunom Gustavom Matošem (1873–1914), te monografija *Janko Polić Kamov* iz 1913. godine, koju je napisao Kamovljev suvremenik i biograf Vladimir Čerina (1891–1932). Osim iz pisama i monografije, podatke o Kamovljevu životu te promišljanjima doznajemo i iz biografskog prikaza obitelji Polić, koji je napisao njegov brat Nikola, a koji je taj prikaz objavio 1956. godine pod naslovom *Iskopine*.

U noveli *Sloboda* najupečatljivije autobiografske motive otkrivaju posljednji dani života i smrt Kamovljeva oca. U izlaganju ću izdvojiti Kamovljeve stavove koji sadrže filozofska obilježja, posebice stavove o slobodi, o opreci instinkta i kulture, o društvenim konvencijama, o ateizmu te o hedonizmu. Uz to, stavove iz *Slobode* potkrijepit ću promišljanjima iz Kamovljevih pisama nastalih od 1906. do 1910. godine, kao i podacima iz monografije *Janko Polić Kamov*, te zapisima iz prikaza *Iskopine* Nikole Polića.

FRAN RADONIĆ MAYR

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije

i komparativne književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Borgesova filozofija

Jorge Luis Borges je u svojem književnom opusu nerijetko zazivao povijesne ličnosti koje su pridonijele kulturnoj promjeni. To su najčešće bili znanstvenici, pjesnici, književnici i, dakako, filozofi. U izlaganju ću iznijeti filozofiju koja je utjecala na Borgesa i kojom je gradio i kritizirao ideju vremena, čime je, uvjetno rečeno, stvorio teorijsku podlogu postmodernizma kao skeptičnog brata modernizmu. Također, prikazat ću i filozofiju politike za koju se Borges zalagao, iako pripovjedač u njegovim djelima nerijetko poriče bilo kakvu političku pripadnost, tvrdeći da politika ne postoji.

Da bismo shvatili njegovu filozofiju, Borgesa moramo promatrati kroz vrijeme u kojem je živio i stvarao, posebice njegovo proživljavanje dvaju svjetskih ratova i svjedočenje propasti svih velikih ideologija uz krvavu dijalektiku. Bitno je istaknuti njegovo postmodernističko vraćanje u prošlost da bismo shvatili sadašnjost, a onda i njegovo oslanjanje na književna, znanstvena i filozofska djela da bi se upotpunila stvarnost koju jednako čini djelovanje kao i sjećanje i proučavanje povijesti misli. To dovodi do promišljanja o tome što je stvarnost, a što san, halucinacija i refleksija u ogledalu, što je sadašnjost, a što prošlost i sjećanje na nju, što su vječnost, istina, bitak, biće i svijest. Događa se apsolutna nesigurnost spram osjetilnog, a time i jezika, koji je Borges razumijevao kao instrument ljudske spoznaje koji nije dostojan istine. Skepsu spram svih navedenih pitanja pritom je preuzeo od Heraklita, predsokratovca na kojeg se u svojim djelima najčešće pozivao.

MARKO SIČANICA

student 2. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Usporedba Spinozina nauka o strastima u trećoj knjizi *Etike* i Matoševe pjesme *Samotna ljubav*

Filozofija i književnost nerijetko su međusobno povezani i vrlo je često teško odrediti granicu između filozofskog i književnog djela. Stoga je književnost često moguće tumačiti posredstvom filozofije, što će ujedno biti predmet mojeg izlaganja. Konkretnije, usporedit ću pjesmu *Samotna ljubav* Antuna Gustava Matoša (1873–1914) i nauka o strastima Barucha de Spinoze (1632–1677) izložen u trećoj knjizi njegove *Etike*. Usporedit ću način kojim je Matoš u sonetu prikazao strasti s onim o čemu je pisao Spinoza. Spinoza je smatrao da čovjek radije proklinje svoje strasti i bježi od njih u osamu, umjesto da se s njima suoči. Govoriti o strastima često je, nastavlja Spinoza, kontradiktorno umu i čini se nemogućim dokazati strasti na »geometrijski način«. Stoga uvijek treba biti otvoren prema sebi i raspravljati o naravi i o strasti na isti način kojim raspravljamo o bogu i o duši, čime bismo trebali doći do novih spoznaja. Matošev lirski subjekt u *Samotnoj ljubavi* izražava iskrene strasti prema sebi, a koje su potekle iz odnosa prema drugom, te na poetski način izražava stavove koji se mogu dovesti u vezu s onim o čemu je Spinoza naučavao. Matošev lirski subjekt pati zbog ljubavi i zbog nemogućnosti suočavanja s gubitkom te ljubavi. Taj stav usporedit ću sa Spinozinim stajalištima o strastima neugode i s njegovim poimanjem *kolebanja duše*. Sintagmom *kolebanje duše* Spinoza izražava dvojbu spram strasti koja je stalna u čovjeku.

Lirski subjekt Matoševe pjesme progovara o izvoru nelagode, koja u njemu budi strasti bliske mržnji. Spinoza je tvrdio da će prisposobom buduće ili

prošle stvari čovjek biti aficiran istom strašću ugone i neugode, kao i prisporobom nazočne stvari. Čovjek je aficiran prisporobom neke stvari, pri čemu stvar motri kao nazočnu čak i ako ona ne opstoji, i prisporodablja ju kao prošlu ili kao buduću samo ako je njezina prisporoba povezana s prisporobom prošlog ili budućeg vremena. Sjećanje na ljubav koja je daleko i koja je umrla, u Matoševom lirskom subjektu aficira njezinu prisporobu, a on je motri kao nazočnu iako je odavno mrtva.

LUKA ZUCIĆ

student 1. godine diplomskog studija Anglophone Literature and Studies
Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Universität Wien

Panoptizam i sinoptizam u romanu *Na rubu pameti* Miroslava Krleže

Engleski filozof i pravnik Jeremy Bentham (1748–1832) bio je mislilac čije se ime najčešće veže uz etičku teoriju utilitarizma. Kao što u utilitarizmu pojedinac treba poduzeti onu akciju koja donosi najviše koristi i sreće, tako je i zamisao savršeno učinkovita nadzora zaživjela u *Panopticonu*, arhitekturnalnoj ideji za koju je Bentham tvrdio da će »razvezati, a ne presjeći Gordijski čvor loših zakona«. U pismima iz Rusije, Bentham je *Panopticon* predstavio kao građevinu kružnog dizajna čiji obod zauzimaju sobe, dok je središnji dio namijenjen inspektoru koji uz minimalan napor nadzire sve stanovnike zgrade. Iako prvotno zamišljen kao revolucionarni koncept za kaznionice, Bentham je smatrao da se dizajn *Panopticona* može primijeniti na bilo koju ustanovu u kojoj manjina treba nadzirati većinu, poput bolnica, ludnica, škola i tvornica, što bi te ustanove dovelo na potpuno nove razine učinkovitosti. U izlaganju ću primijeniti načela panoptizma i sinoptizma, koji je suprotan panoptizmu, na roman *Na rubu pameti* Miroslava Krleže (1893–1981). Bezimeni junak tog romana, doktor prava i bivši »homo cylindriacus«, ulazi u sukob s društvom čije je poglede na svijet donedavno dijelio. Napadan od strane raznih sibirita, moralista, novinara i magnata, Krležin junak pokušava se oduprijeti navali »malograđanštine« koja mu prijete sa svih strana. U izlaganju ću pokazati kako se protagonist romana kretao posvuda po *Panopticonu*, počevši od njegova ruba, kada je bio »uredna ništica među masom urednih sivih ništica«, pa sve do trenutka u kojem je, izopćen, zauzimao središnju poziciju promatrača, iznoseći na vidjelo sliku »ljudske gluposti«. Da bih potkrijepio svoje tvrdnje, u izlaganju ću se koristiti Benthamovim pismima i postskriptumima u kojima je ideja *Panopticona* prvi put predstavljena i razrađena. Osim toga, koristit ću i odabrana poglavlja iz knjige *Nadzor i kazna: rađanje zatvora* Michela Foucaulta (1926–1984).

KATARINA ŽAPER

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Etička komponenta u dnevničkim zapisima

Dragojle Jarnević

U izlaganju ću se baviti etičkim vrednotama u životu i djelu prve hrvatske spisateljice Dragojle Jarnević (1812–1875). Pri istraživanju njezina razumijevanja kreposti poslužit ću se njezinim opsežnim *Dnevnikom*. Cilj mi je pokazati da je Dragojla Jarnević bila, iako je živjela u 19. stoljeću, etički samosvjesna osoba za koju se može reći da je po mnogočemu bila ispred svojeg vremena.

Hrvatsko društvo 19. stoljeća, u kojem je autorica živjela i djelovala, bilo je prepuno moralnih ograničenja i osuda. Stoga su njezini moralni nazori često bili licemjerno preispitivani. Primjerice, uobičajena predrasuda tog razdoblja bila je ograničenost žene tek na ulogu supruge i majke, pri čemu se očekivala potpuna posvećenost obiteljskom životu. Uz kućanske poslove i obaveze, velika prepreka za samosvijest žene tog doba bila je i nedovoljno obrazovanje koje bi joj omogućilo stvaralačku aktivnost u području književnosti. Razmotrimo li sve poteškoće koje su zatjecale tadašnju pripadnicu građanskog sloja, a posebice kada uzmemo u obzir da je spisateljica bilo tek nekoliko, moramo cijeniti svaku njezinu stranicu koja je iznikla posebnim trudom »u kasnim noćnim satima«. Utoliko je hvalevrijedan svaki napor koji je ta ilirkinja iz Karlovca uložila da bi ostavila pisani trag. Okolina joj je, dakako, često sudila zbog njezina »neprikladnog« ponašanja. No, smatram da zbog toga njezina veličina još više dolazi do izražaja. Bila je nepokolebljiva i ustrajna u kreposti, te usmjerena na vlastitu intelektualnu i duhovnu izgradnju s kojom želi opsežno ovladati znanjem. Radi se zapravo o tome da se Jarnević cijeloga života trudila izgraditi u kreposnu osobu upravo na tim temeljima.

Pritom se željela usmjeriti na upoznavanje sebe i življenje života dostojna kreposne osobe koja se želi izdići iz okova uloge kućanice koja nema pravo sudjelovanja u drugim, posebice javnim područjima. U svakom slučaju, Jarnević nije namjeravala prepustiti svoju vlastitost osuđujućoj zajednici, shvaćajući da je vrijeme u kojem je živjela patrijarhalno i nazadno, što je uvelike utjecalo na položaj žena u društvu.

U izlaganju ću se usmjeriti na mijene u moralnom ponašanju društva na tragu navoda Milana Kangrge, koji je u svojem djelu *Etika* zapisao da moral »sadrži u sebi određene, tradicijom prenošene običaje, propise«, odnosno da se etičke vrijednosti kroz vrijeme mijenjaju »određenim značenjem i ulogom [...] u životu zajednice«.

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,**

Udruge studenata filozofije »logOS«

i Hrvatskog filozofskog društva

Nagrađeni srednjoškolski esej

MATKO GUŠTIN

učenik četvrtog razreda

Ekonomska i upravna škola Osijek

Filozofska književnost: novi pogled na čovjeka

Svako stoljeće, pa čak i desetljeće, donijelo je promjene u promatranju i poimanju određenih znanosti. Filozofija je zaokupila početak 20. i prvih šesnaest godina 21. stoljeća, prodrila je u mnoga znanstvena područja, počevši od društvenih pa sve do prirodnih znanosti. Međutim, filozofiju najbolje možemo promatrati posredstvom književnosti, koja je svjedok vremena i razmišljanja u pojedinim povijesnim razdobljima. Govoreći o filozofiji u književnosti razvijamo takozvanu »filozofsku književnost«, koja možda odmiče od prvotnih načela književnosti kao umjetnosti, ali otvara mnoga netaknuta i nikad postavljena pitanja.

Krenemo li od antičke filozofije, moguće je zaključiti da je ona ostavila nedoumice koje su nerazrješive čak i modernom čovjeku. Književnost zasigurno ne bi veličala, primjerice, elemente da nije bilo Empedokla. Književnost je čovjekov vječni pratitelj, budući da su u toj dubokoumnoj i dalekosežnoj znanosti sabrani sva ljudska patnja i dobro. Pratimo li stupnjeviti razvoj književnosti, uviđamo da filozofija dobiva sve veću stvarnu, a sve manje prividnu ulogu, jer jedino razmišljanjem i postavljanjem bezbrojnih mogućnosti izgrađujemo sebe kao čovjeka koji je spreman dočekati čak i Godota.

Pravo poimanje filozofije u književnosti počelo je onog trenutka kada je čovjek od sebe maknuo tradiciju, a prihvatio sklad modernog i suvremenog svijeta kao rješenje života i postojanja na Zemlji. Dok je realizam uzaludno pokušavao dočarati istinu onakvu kakva jest, ekspresionizam je »skrivenim« porukama čovjeka opominjao i dočaravao mu stvarnost razmišljanjima ponovno otkrivenih mitskih stvorenja.

Riječima filozofa Karla Jaspersa, čovjek je otuđen. Znanost je od sebe odmaknula čovjeka, jer teži bogaćenju. Međutim, ne treba zaboraviti da je čovjek tvorac znanosti, pa tako i filozofije, i on mora biti njihov ključni akter. Filozofski književnici raspodjeljivali su čovjeka prema razdobljima njegova

razmišljanja i djelovanja, no danas bismo mogli reći da je i to dio neodbačene tradicije koju prebacujemo iz »lošeg u lošije«. Književnost modernog doba treba novi preporod, nešto renesansnije od renesanse, jer je čovjek ponovno zarobljen u bespućima zlokobna svijeta. Sve što danas jest, nalazi se na velikoj prekretnici, zbog čega bi književnost trebala čovjeka promatrati kao protagonista straha i protagonista hrabrosti. Sagledamo li samo suvremenu filozofiju, ona je svojim razmišljanjima i zaključcima čovjeka potaknula na pesimizam i tamu, koji ga koče u nastojanjima da svijet mijenja na sebi prihvatljiv način. Upravo tu susrećemo strah. Gdje god nam se vrata otvore, istog ih trenutka zatvorimo, i to trajno. Strah je očigledno nešto neizbježno u čovjeku, jer je korak naprijed zapravo povratak na početak. S druge strane, malobrojni su pojedinci ohrabreni idejom dobrobiti za sve, jer se gube u svijetu okrutnih čežnji. Uloga filozofske književnosti na pola je puta straha i hrabrosti. Poput Erazma Roterdamskog, koji je bio hrabri svjedok borbenosti i hrabrosti, tako i književnost ponovno treba preuzeti ljudsku dimenziju i u središte svih životnih pojava i procesa vratiti čovjeka. Naime, ukoliko čovjeka netko ne pokrene, on više neće biti graditelj mostova, već ratnik koji je spreman razrušiti sve ono što je gradio za vlastitu dobrobit. Tu se povezuju pojmovi straha i hrabrosti, budući da će iz straha izrasti bezgranična hrabrost kojoj se nitko neće moći oduprijeti.

Upravo iz navedenih razloga književnost treba filozofsku dimenziju forme i sadržaja, premise i konkluzije. Uzmemo li čovjeka kao formu, kao premisu, dobit ćemo sadržaj, konkluziju, dakle dobit ćemo čovječanstvo koje se oblikuje kroz književnost. No, ne treba sporiti i dvojiti o tome da je književnost čovjekova vjerna pratiteljica kroz njegovu bît, koja se, razumljivo, promijenila kroz turobna povijesna razdoblja. Čovjek jest sadržaj, ali samo onaj koji mora prihvatiti da postoji forma savršenstva koja ga oblikuje i usmjerava. Književnost i filozofija imaju, dakako, i mnogo različitosti, ali je središte njihove različitosti čovjek koji je oduvijek težio povezivanju i razbijanju prepreka. U konačnici, promatrajući te dvije znanosti, moguće je načelima »novog svijeta« reći da su one ujedinjene u različitosti, te da je upravo čovjek ta jednakost koja ih spaja.

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku, Udruge studenata filozofije »logOS« i
Hrvatskog filozofskog društva**

Adresar izlagača

FILOZOFIJA U KNJIŽEVNOSTI

6. studentski filozofski simpozij

Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Udruge studenata filozofije »logOS«
i Hrvatskog filozofskog društva

A D R E S A R

Ivo Alebić

Luka 11
HR-21230 Sinj
e-mail:
alebic.ivo@gmail.com

Bruno Dronjić

Prenjska 18
RH-31431 Čepin
e-mail:
brunodronji@gmail.com

Anja Cmiljanović

Šumadijska 16a
RS-Novi Sad 21000
e-mail: anja.cff@gmail.com

Renata Džaja

Braće Radić 59
RH-31410 Strizivojna
e-mail:
renata1.dzaja@gmail.com

Mirjana Crnković

26. Nova br. 8
RS-24214 Donji Tavankut
e-mail:
mirjana.crnkovic3@gmail.com

Nemanja Đorđević

Njegoševa 16/69
RS-12000 Požarevac
e-mail:
nemanja.t.djordjevic@gmail.com

Marija Dejanović

Ulica Grada Dubrovnika 23a
HR-44000 Sisak
e-mail:
marija.dejanovic92@gmail.com

Josip Guć

Gospe u siti 95
HR-21312 Podstrana
e-mail: jos.guc@gmail.com

Matko Guštin

Ekonomska i upravna škola
Trg sv. Trojstva 4
HR-31000 Osijek
e-mail:
matko.gustin10@gmail.com

Martina Ivanko

V. Lisinskog 2
HR-32100 Vinkovci
e-mail:
ivanko.martina@gmail.com

Marijana Josipović

Vučjak 45
HR-34000 Požega
e-mail:
marijana.josp@gmail.com

Antonio Juračić

V. Nazora 29
HR-20340 Ploče
e-mail: AJuracic@hotmail.com

Barbara Kalauz

204. vukovarske brigade 52
HR-32000 Vukovar
e-mail:
barbara.istuk@gmail.com

Ivan Križevac

Ulica Adolfa Waldingera 2
HR-31000 Osijek
e-mail:
krizz.ivann@gmail.com

Ana Križić

Gaj 10
HR-21000 Žrnovnica, Split
e-mail: anakrizi28@gmail.com

Lana Lončar

Lutvinka 1/2
HR-35000 Slavonski Brod
e-mail: loncar.lana87@gmail.com

Ivana Majksner

O. Keršovanija 2
HR-31000 Osijek
e-mail: ivana.majksner@gmail.com

Josipa Marijanović

Dinka Šimunovića 17
HR-31000 Osijek
e-mail:
josiestrummer35@gmail.com

Zrinka Marijanović

Vukovarska ulica 17
HR-31000 Osijek
e-mail:
zrinka.marijanovic22@gmail.com

Željka Metesi Deronjić

Institut za filozofiju
Ulica Grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
e-mail: zmetesi@yahoo.com

Nikolina Mijatović

Andela Rafaela 14
HR-32100 Vinkovci
e-mail: mijat48@gmail.com

Miloš Miladinov
Alekse Šantića 14
RS-21000 Novi Sad
e-mail: miloss92@hotmail.com

Nevena Nikolić
Stevana Đorđevića 6
RS-19350 Knjaževac
e-mail:
bigthinkbigthink@yahoo.com

Ivan Peović
Dražanac 56
HR-21000 Split
e-mail: ivapeo@ffst.hr

Valentina Perišić
Domovinskog rata 189
HR-21204 Dugopolje
e-mail:
valentina.perisic@hotmail.com

Hrvoje Potlimbrzović
F. Kuhača 25
HR-31000 Osijek
e-mail: hrvoje.p.os@gmail.com

Fran Radonić Mayr
Petrova 35
HR-10000 Zagreb
e-mail: fran@radonic.net

Marko Sičanica
M. J. Zagorke
HR-32100 Vinkovci
e-mail: markosicanic@gmail.com

Luka Zucić
Ebendorferstraße 8/2/622
A-1010 Wien
e-mail: lzzucic@gmail.com

Katarina Žaper
B. J. Jelačića 5
HR-32254 Vrbanja
e-mail:
katarina.zaper7@gmail.com

BILJEŠKE

